

Jaargang 192 nummer 12 - 2023

MILITAIRE SPECTATOR

275 JAAR REGIMENT GENIETROEPEN

- De genie baant een weg naar de toekomst
- Civiel-militaire capaciteitsontwikkeling in een 'comprehensive approach'
- Geschiedenis van het Regiment Genietroepen

THEMANUMMER

FOTO MCD / JASPER VEROLME

In *Militaire Spectator* 1-2024 verschijnt onder meer: ‘Grenstoezicht en handhaving door de Koninklijke Marechaussee tijdens de coronapandemie. Vijf krijgsmachtbrede lessen voor Informatiegestuurd Optreden’ van Eric Bervoets, Erik de Waard en Sicco Zoer.

De COVID-pandemie was ook voor de Koninklijke Marechaussee een bijzondere periode. Het werkaanbod aan de grens en op de luchthavens veranderde tijdelijk – maar wezenlijk – en er kwamen nieuwe pandemiegerelateerde taken bij. Uit recent onderzoek blijkt dat

marechausseemedewerkers de feitelijke beleidsruimte op de werkvloer gebruikten om de in alle onzekerheid genomen besluiten op hoger niveau af en toe bij te stellen. Die besluiten werden onvermijdelijk genomen met veelal een tekort aan informatie en onder grote tijdsdruk. Niemand wist precies wat kon worden verwacht. Terugblikkend op het onderzoek kan daarom een aantal lessen worden geformuleerd voor Informatiegestuurd Optreden (IGO) bij de krijgsmacht en in het bijzonder voor deze politieorganisatie met militaire status. ■

Schrijft u een gastcolumn in de *Militaire Spectator*?

De redactie van de *Militaire Spectator* biedt lezers de mogelijkheid een gastcolumn te schrijven van maximaal duizend woorden. Het thema is vrij, maar moet passen in de formule van het tijdschrift. Een gastcolumn bevat een relevante boodschap voor de lezers, een gefundeerde eigen mening en juiste en verifieerbare feiten in een logisch opgebouwd betoog.

U kunt uw gastcolumn sturen naar de bureauredactie (zie colofon) of aanbieden via de website. De redactie wacht uw bijdrage met belangstelling af.

De hoofdredacteur

Electoral desinteresse en politieke realiteitszin

Het ging over veel onderwerpen in de voorbije verkiezingscampagne voor de Tweede Kamer. De lijsttrekkers stemden hun *soundbites* en *oneliners* af op de (terechte) zorgen die leven onder het volatiele electoraat. Daarom werden de kiezers bestookt met problemen rond immigratie, woningbouw, gezondheidszorg, bestaanszekerheid en klimaatverandering. In ieder geval ging het tijdens de campagne niet of nauwelijks over de voortdurende oorlog in Oekraïne en de dramatische ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Over de toekomst van Defensie of over een visie op de krijgsmacht wisselden de politieke kopstukken amper een woord.

Ondanks de electorale desinteresse voor de krijgsmacht en defensievraagstukken, toonden de meeste politieke partijen in hun verkiezingsprogramma's de bereidheid in de krijgsmacht te investeren. Een aanzienlijk aantal partijen gaf zelfs te kennen de 2%-NAVO-norm voor het defensiebudget ook na 2024 wettelijk te willen verankeren.¹ Voorts gaven de meeste politieke partijen voor de verkiezingen aan de inmiddels omvangrijke militaire steun aan Oekraïne te willen continueren. Dat deden ze in ondubbelzinnige bewoordingen: 'tot het uiterste blijven gaan' (VVD), 'onvoorwaardelijke steun' (CU en Volt), 'omvangrijke (...) steun' (GL/PvdA), 'versterken (...) langjarige steun' (D66), 'actief steunen' (NSC) en 'langdurig steunen' (SGP).

Vervolgens sprak de kiezer zich uit en bezorgde de PVV een enorme verkiezingsoverwinning. De bescheiden defensieparagraaf van deze rechts-populistische partij zegt niets over de hoogte van het gewenste defensiebudget. Het weinige concrete dat het PVV-verkiezingsprogramma leert is dat de integratie van de Koninklijke Landmacht met het Duitse leger een halt moet worden toegeroepen, Turkije uit de NAVO moet, Defensie moet worden ingezet voor grensbewaking 'om de asielstormloop op ons land te stoppen' en zowel de Nederlandse financiële als militair-materiële steun aan Oekraïne moet worden gestaakt.² In lijn hiermee diende Geert Wilders een motie in om geen F-16's naar Oekraïne te sturen. De PVV-leider pleitte nog in 2018 – dus jaren ná MH17 en de annexatie van de Krim – op bezoek in de Doema voor vriendschap met de Russen. Hoewel Wilders, althans in zijn uitlatingen, inmiddels voorzichtig van de bagagedrager van zijn autocratische 'held' Vladimir Poetin lijkt te zijn afgestapt, kan zeker niet worden gesteld dat er overeenstemming gloort over een breed gedragen defensiekoers.

Door de verkiezingsuitslag lijkt andermaal een scenario met een gecompliceerde en langdurige kabinetsformatie voor de hand liggend. De ongewisse uitkomst is frustrerend voor een ieder die ernst wil maken met de broodnodige versterking van de krijgsmacht. Want hoe belangrijk zijn een asielstop, hypotheekrenteaftrek, pensioenindexatie en subsidie op zonnepanelen nu eigenlijk als Nederland zich met zijn bondgenoten onvoldoende te weer kan stellen tegen een steeds dichterbij komende oorlog? ■

1 Dick Zandee, 'Belangrijk, maar geen hoogste prioriteit. Veiligheid en defensie in de verkiezingsprogramma's', (Den Haag, Clingendael, 2 november 2023).

2 Partij voor de Vrijheid, 'Nederlanders weer op 1. PVV verkiezingsprogramma 2023'.

UITGAVE

Koninklijke Vereniging ter Beoefening
van de Krijgswetenschap
www.kvbk.nl
E info@kvbk.nl
linkedin.com/company/kvbk/

Secretaris en ledenadministratie

Majoor R. Verheijen MA
E secretaris@kvbk.nl
Nederlandse Defensieacademie (NLDA)
Sectie MOW
Ledenadministratie KVBK
Postbus 90002, 4800 PA Breda
E ledenadministratie@kvbk.nl

REDACTIE

Igen b.d. ir. R.G. Tieskens (hoofdredacteur)
drs. A. Alta
kol Marns drs. G.F. Booij EMSD
Itkol dr. L. Boskeljon-Horst
bgen prof. dr. A.J.H. Bouwmeester
dr. A. Claver
drs. P. Donker
cdre KLu b.d. F. Groen (plv. hoofdredacteur)
kap (R) L.J. Leeuwenburg-de Jong MA
(e-outreach)
kol mr. dr. B.M.J. Pijpers
mr. drs. A. van Vark KMar
ktz drs. H. Warnar
dr. R. de Winter

BUREAU REDACTIE

M. Katsman MA
dr. F.J.C.M. van Nijnatten (eindredactie)
NIMH
Postbus 90701
2509 LS Den Haag
E redactie.militaire.spectator@mindef.nl
www.militairespectator.nl
facebook.com/militaire-spectator
twitter.com/milspectator
linkedin.com/company/militaire-spectator/

De Militaire Spectator is
aangesloten bij de European
Military Press Association

LIDMAATSCHAP

binnenland € 30,00
studenten € 22,50
buitenlandtoeslag € 5,00

OPMAAK

Coco Bookmedia

DRUK

Wilco Meppel
ISSN 0026-3869
Nadruk verboden

Coverfoto: Een CAT met een SEARCH-team
in Afghanistan

Foto: Foto MCD, Dave de Vaal

FOTO: MCD, PHIL NIJHUIS

De genie baant een weg naar de toekomst

Johan Kranenburg

De cultuur binnen *military engineering* moet zich richten op professioneel stafadvies, technische kunde, een groot leervermogen en leren argumenteren vanuit kostenefficiëntie.

In 'Napoleon' neemt regisseur Ridley Scott erg vaak een loopje met de waarheid, maar cinematografisch is de film een genot om te zien. Kijk voor een filmrecensie op de website van de *Militaire Spectator*.

FOTO MCD, AARON ZWAAL

FOTO BEEBANK NIMH

602

Civiel-militaire capaciteitsontwikkeling in een 'comprehensive approach'

Ruud Moeskops

Kansen voor civiel-militaire samenwerking moeten in een vroeg stadium worden aangegrepen, zodat in geval van crisis gezamenlijk een maximaal effect kan worden bereikt.

614

De geschiedenis van het Regiment Genietroepen

Jos Overman en Sven Maaskant

De genie heeft in de geschiedenis altijd verschillende opdrachten vervuld en richt zich door de internationale ontwikkelingen nu weer meer op *warfighting*-taken.

EN
VERDER

EDITORIAAL	Electoral desinteresse en politieke realiteitszin	581
VOORWOORD	Het Regiment Genietroepen: noblesse oblige!	584
TEGENWICHT	Gaza-oorlog	630
RETROSPECTATOR	'De wereldvrede en het zondenregister van engelachtige publieke opinies'	632
BOEKEN	<i>Diensten met geheimen</i>	634

Het Regiment Genietroepen: noblesse oblige!

Wij banen de weg, al 275 jaar

In het editoriaal van mei 1998 schreef de *Militaire Spectator*: 'Het is niet de militair-historische kalender die de agenda van de redactie bepaalt'.¹ Toch was er destijds voldoende reden om een hele uitgave te wijden aan het 250-jarig bestaan van het Regiment Genietroepen. Als regimentscommandant ben ik dan ook zeer vereerd dat nu, 25 jaar later, de redactie overtuigd is van de noodzaak om een themanummer uit te geven naar aanleiding van het 275-jarig bestaan van het oudste regiment van de krijgsmacht.

Recent hebben we de kernwaarden van de genie vastgesteld: (technische) vakkundigheid, brede inzetbaarheid en kameraadschap. Ik ben blij dat een aantal breed inzetbare regimentsleden bereid is gevonden om hun vakkundigheid in het kader van kameraadschap te delen in deze *Militaire Spectator*. Niet verwonderlijk overigens, want het eerdergenoemde editoriaal had als titel 'Het Regiment Genietroepen: noblesse oblige!'

Uiteraard dank aan de schrijvers, maar ook aan alle genisten die sinds 1748, door het banen van de weg, de krijgsmacht en de landmacht hebben gediend en, op de keper beschouwd, het fundament hebben gestort voor dit themanummer.

Ik wens u veel leesplezier en hoop dat u eventueel nieuwe inzichten meeneemt in uw doen en laten. Op naar het volgende themanummer in 2048, sodeju! ■

*Kolonel Bas van den Berg EMSD
Commandant Regiment Genietroepen*

FOTO: MICO CHRISTIAN SCHRIJK

1 'Het Regiment Genietroepen: noblesse oblige!', editoriaal, *Militaire Spectator* 167 (1998) (5) 206-207.

De genie baant een weg naar de toekomst

Lkol J. Kranenburg MA*

Deze *Militaire Spectator* staat stil bij het 275-jarig bestaan van de genie en deze bijdrage richt zich op waarheen de genie zich een weg baant. Vijfentwintig jaar geleden is er in het toenmalige themanummer ook een artikel aan gewijd.¹ Dat verscheen negen jaar na een strategische schok: de val van de Berlijnse Muur. Die luidde een periode in van instabiliteit binnen Europa en voor de krijgsmacht was toen vooral een toekomst voorzien van stabilisatieoperaties, waarbij de genie ook was betrokken bij wederopbouw.

Oefening van de genie met zware explosieven. De genie baant zich een weg naar de toekomst

FOTO MCD, MAARTJE ROOS

* Luitenant-kolonel J. Kranenburg MA is Hoofd Kenniscentrum Genie. De auteur bedankt kol ir. A.A. van der Bend, ACOS Joint Engineering bij SHAPE, voor de inzage in MILENG-ontwikkelingen op SHAPE-niveau.

1 J.A.C. de Ruiter en G.J. Koop, 'De genie, op weg naar de 21ste eeuw', *Militaire Spectator* 167 (1998) (5) 289-294.

Dit nummer verschijnt in 2023, negen jaar na de Russische annexatie van de Krim. In de vijftig jaar tussen de twee genie-thema-nummers is veel gebeurd. Vredesdividend is ingewisseld en vele bezuinigingen zijn doorgevoerd. De aanval op de Twin Towers in 2001 vormde een andere strategische schok en luidde een lange periode in van terrorismebestrijding en counterinsurgency. Nu, in 2023, onderkennen we allen de strategische schok die de oorlog in Oekraïne voor Europa heeft veroorzaakt en die pas echt duidelijk werd op 24 februari 2022 met de Russische aanval op Oekraïne.

Deze laatste schok is een definitief keerpunt en geeft wederom het collectieve inzicht dat de territoriale verdediging van het NAVO-gebied nodig is. Daar waar de genievisie ten tijde van het 250-jarig jubileum weg bewoog van een lange periode van bondgenootschappelijke verdediging, bewegen we nu weer hier naar toe. Het is daarom interessant dezelfde benaderingswijze te hanteren en een vergelijking te maken tussen de richting van de genie toen en nu. De auteurs in 1998 gaven aan welke veranderingen opportuun waren op basis van een denkkader rond de drie-eenheid strategie,² structuur en cultuur van een organisatie. Deze drie parameters hangen onderling samen en hebben afstemming nodig als voorwaarde voor harmonieus functioneren.³ Uit de redenering langs dezelfde lijnen volgt de richting voor de genie in 2023. De vragen van toen staan dus weer centraal: voor welke strategische keuzes komt de genie mogelijk te staan als gevolg van de zich wijzigende eisen die de omgeving aan de genie stelt? Tot welke overwegingen leidt dit als het gaat over de structuur van de genie? En ten slotte de vraag in welke richting de cultuur binnen de genie zich verder moet ontwikkelen. Dit artikel volgt deze indeling, voorafgegaan door een uitleg over het begrip *military engineering* (MILENG) dat naast genie is ontstaan. In dit artikel heb ik het steeds over genie in de

breedste zin van het woord, en hiervoor hanteer ik de term MILENG, ook als die vroeger (bijvoorbeeld vijftig jaar terug) nog niet bestond. Als ik over het personeel schrijf, noem ik ze genist.

Genie en military engineering

Van oudsher spreken we binnen onze krijgsmacht over genie. Tegenwoordig worden de termen genie en *military engineering* (MILENG) vaak door elkaar gebruikt, maar er is wel onderscheid. Genie is een van de vijf expertisegebieden van het bredere begrip MILENG; in de NAVO-doctrine wordt 'genie' dan ook geduid met *engineering*. Het bondgenootschap definieert MILENG als 'een functie die operaties ondersteunt door de fysieke operationele omgeving vorm te geven.'⁴ Wij noemen dit terreinconditionering. MILENG vervult deze functie op basis van drie pijlers: het mogelijk maken of belemmeren van beweging of mobiliteit; het opzetten, onderhouden en verbeteren van infrastructuur; en het vergroten van de overlevingskansen en duurzaamheid van de strijdkrachten.

MILENG bereikt tactische effecten met activiteiten die worden uitgevoerd binnen een of meer van de vijf expertisegebieden van MILENG: genie, explosieven opruiming (EOD), milieubescherming, *military search* en beheer van infrastructuur.

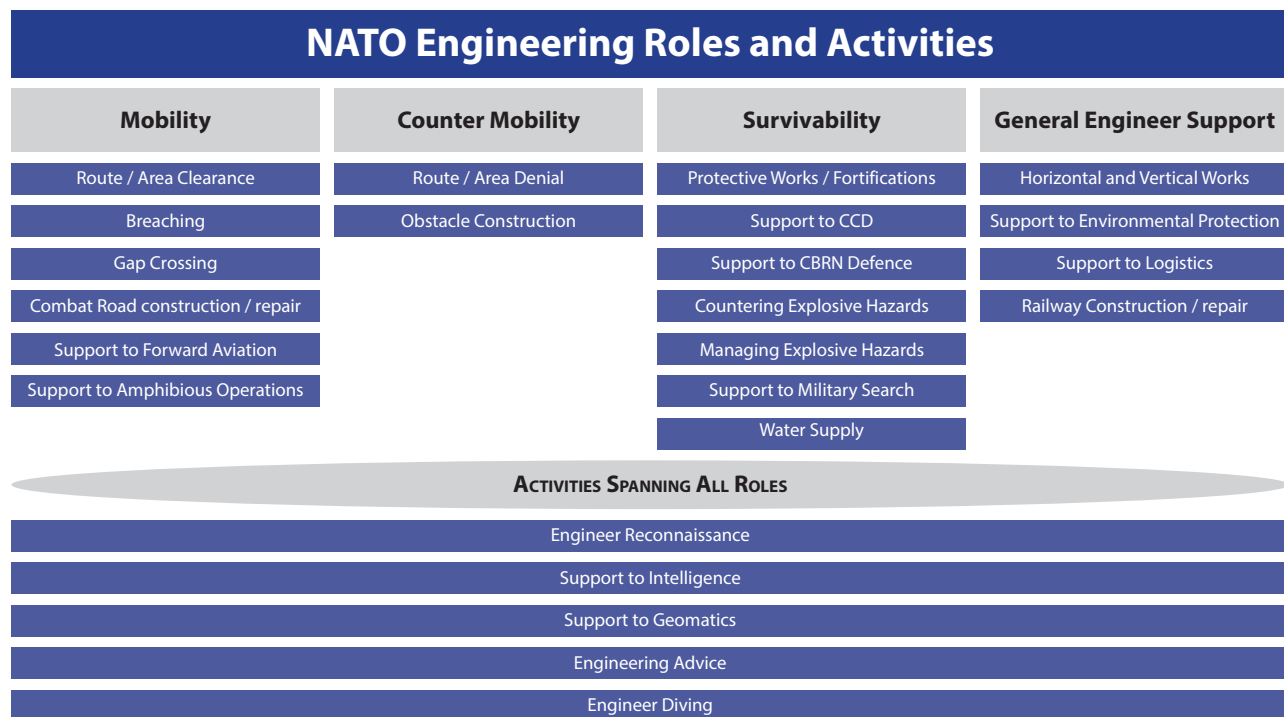
Chemische, Biologische, Radiologische en Nucleaire verdediging (CBRN) valt doctrinair niet onder MILENG, hoewel deze capaciteit in Nederland wel degelijk bij de genie is ingedeeld. Dit artikel is geschreven vanuit MILENG-perspectief, CBRN blijft daarom buiten beschouwing.

De MILENG-expertisegebieden licht ik kort toe, waarbij ik me baseer op de NAVO-handleiding *AJP 3.12 Military Engineering*. Qua capaciteit betreft genie verreweg het grootste expertisegebied, maar ik behandel die als laatste omdat ik me daarbij, naast de AJP, ook baseer op ATP 3.12.1 *Tactical Doctrine for Land Engineering*.

2 Strategie heeft hier de bedrijfskundige betekenis van beleidsvorming op langere termijn.

3 H.P.M. Jägers, *De Kunst van het balanceren: het fragiele evenwicht tussen strategie, structuur en cultuur* (Amsterdam, 1991).

4 NAVO, 'NATO Standard AJP-3.12 Military Engineering'.

Figuur 1 NAVO-genierollen en -activiteiten (bron: ATP 3.1.2.1)

(1) Explosieven opruiming (EOD) omvat acties door speciaal gekwalificeerd personeel om explosieve bedreigingen te neutraliseren. (2) Milieubescherming is een verantwoordelijkheid van alle wapens en dienstvakken, geleid door de MILENG-staf. Milieubescherming gaat niet alleen over het beperken van financiële aansprakelijkheid, het kan ook bijdragen aan het succes van de missie door de relaties met het gastland te verbeteren, geloofwaardigheid te helpen vestigen en steun te krijgen van de lokale bevolking. (3) De NAVO definieert *military search* als 'het beheer en de toepassing van systematische procedures en geschikte apparatuur om gespecificeerde doelen op te sporen ter ondersteuning van militaire operaties.' (4) MILENG ondersteunt en coördineert het beheer en de uitvoering, inclusief ontwikkeling, onderhoud en verbetering, van infrastructuur. De MILENG-staf beoordeelt en adviseert ook over de effecten van gevechtsoperaties op kritieke nationale infrastructuur, missiekritieke infrastructuur en sleutelinfrastructuur. (5) Genie biedt commandanten technische expertise en middelen voor

terreinconditionering die aansluiten bij de operationele doelstellingen. Geniecapaciteiten worden verder onderverdeeld in gevechtsondersteunende genie (vooral gericht op ondersteuning van de manoeuvre) en algemeen ondersteunende genie⁵ (brede ondersteuning aan de hele strijdmacht of het gastland). Genie levert effecten door invulling te geven aan de vier rollen mobiliteit, contramobiliteit, overlevingsvermogen (*survivability*) en algemene genieondersteuning. Genie voert activiteiten uit die invulling geven aan deze vier rollen (Figuur 1).

Strategie

Strategie in de zin van beleidsvorming komt onder meer tot stand door rekening te houden met de factoren van invloed vanuit de omgeving op – in dit geval – MILENG. Het gaat om zowel

5 Algemeen ondersteunende genie in onze krijgsmacht noemen we constructiegenie.

Bescherming van kritieke infrastructuur op zee is belegd bij military engineering

FOTO RIJKSOVERHEID

de strategische als de militair-operationele context. Naast de strategische schok die de oorlog in Europa heeft gebracht, zijn ook klimaatverandering en technologie strategische thema's met impact op MILENG. Deze behandel ik achtereenvolgens en daarna ga ik nader in op de militair-operationele context die binnen de landmacht prioriteit heeft en daarmee voor een groot gedeelte de mogelijkheden voor de operationele MILENG-capaciteit bepaalt.

Oorlog in Europa

De oorlog in Oekraïne heeft de aandacht van de NAVO verschoven van expeditionair optreden naar territoriale verdediging waarbij in dit conflict alle machtsmiddelen worden gebruikt. Er zijn drie strategische factoren die relateren aan MILENG. Ten eerste is gebleken dat de

beschikbaarheid van energie een enorm machtsmiddel is en effectief misbruik hiervan ontwrichtend kan werken. Ook voor militaire inzet is het essentieel, even belangrijk als *freedom of movement*, het geeft namelijk *freedom to operate*. Daarom is expertise hierover juist voor militairen relevant. Binnen de NAVO is dit nog niet volledig ingebed, maar het neigt naar MILENG.⁶ Ten tweede, nu er oorlog is op het Europese continent is militaire mobiliteit binnen Europa een belangrijk thema. Zowel de EU⁷ als NAVO⁸ onderkent het belang van snelle troepenverplaatsing en hiervoor zijn randvoorwaarden nodig (*enablement*). De NAVO stelt daarbij de eisen, maar ze laat de verantwoordelijkheid grotendeels over aan de lidstaten.⁹ Beschikbaar (gemaakte) operationele infrastructuur maakt tijdige ontplooiing van gevechtskracht mogelijk. Conform NAVO-doctrine voert MILENG dit uit: *MILENG support to logistics*.¹⁰ Met onder meer management van infrastructuur geeft MILENG invulling aan *enablement*.

Ten derde toont de oorlog in Oekraïne ons dat de bescherming van kritieke infrastructuur een essentieel onderdeel is voor de territoriale integriteit. Feitelijk is wat hier gebeurt het

6 Een van de drie pijlers van MILENG volgens 'AJP 3.12. Joint Military Engineering' is het vergroten van de overlevingskansen en duurzaamheid van de strijdkrachten.

7 Europese Commissie, 'EU action plan on military mobility 2.0', 10 november 2022.

8 NATO policy paper, 'Next Steps in NATO Deterrence and Resilience', juni 2021.

9 Dit betekent ook het beschikbaar hebben van logistieke installaties en faciliteiten. De EU stelt wel een aanzienlijke hoeveelheid financiën beschikbaar voor infrastructurele projecten in dit kader.

10 Zie NAVO, 'MC 319/3 (Reference C) NATO Principles and Policies for logistics'.

‘vechten met infrastructuur’. Voorbeelden zijn de overmeestering van de kerncentrale van Zaporizja, de vernietiging van de Kakhovka-dam, maar ook de sabotage van de Nordstream-2 pijpleiding, waarmee het belang van bescherming ook voor Nederland pijnlijk duidelijk wordt. Defensie is dan ook betrokken bij de bescherming voor kritieke nationale infrastructuur op de Noordzee.¹¹ De NAVO hanteert hiervoor de term *seabed operations*, operaties die zich richten op de bescherming van kritieke bekabeling voor het trans-Atlantisch bondgenootschap. Bij het Maritime Command en Joint Force Command-Norfolk is deze verantwoordelijkheid recent beledigd bij MILENG.¹² Dit is logisch want het MILENG-expertisegebied management van infrastructuur bevat ook de beoordeling van en advies over de effecten van gevechtsoperaties op kritieke nationale infrastructuur.

Klimaatverandering

Klimaatverandering is ontegenzeggelijk een strategisch thema. Ook binnen Defensie is de energietransitie in gang gezet, rekening houdend met het behoud van militaire effectiviteit. Maar dit is slechts een onderdeel, want klimaatverandering heeft grote consequenties op alle denkbare gebieden. Bovendien, zoals generaal b.d. Tom Middendorp stelt in zijn boek *Klimaatgeneraal*, zijn klimaatverandering en veiligheid sterk met elkaar verbonden. Veel grondoorzaken van de huidige conflicten zijn hierdoor ontstaan of zullen ten grondslag liggen aan crises die volgen. Gebieden raken onleefbaar met conflicten en migratie als gevolg, en de heftigheid van natuurverschijnselen neemt toe met grote kans op verwoesting van de menselijke leefomgeving. Ook de energietransitie heeft vele afgeleide effecten, zoals strijd om schaarse grondstoffen en de groeiende afhankelijkheid van elektriciteit of andere alternatieve energiebronnen. Drie aspecten met militaire relevantie haal ik hierbij aan. Ten eerste heeft de energietransitie, die in volle gang is, direct consequenties voor de militaire inzet die nu nog vrijwel volledig afhankelijk is van fossiele brandstof. Terwijl militaire eenheden vroeger moesten terugvallen op voeding voor de paarden en later brandstof voor de voertuigen (*Central European*

Pipeline System), voert langzamerhand de energievoorziening voor accu's, wifi en computers de boventoon: er is sprake van elektrificatie van het gevechtveld. Op het gevechtveld moeten hiervoor voorzieningen en installaties komen. MILENG kan een wezenlijke rol vervullen met de voorziening in een energie-grid waardoor militairen verspreid kunnen blijven optreden en minder afhankelijk zijn van een enkele installatie.

Defensie stelt zich, ten tweede, een energiereductie ten doel van 50 procent in 2030 voor militaire kampementen bij operationele inzet, wat vooral grote militair-operationele voordelen brengt. Een kleinere logistieke footprint resulteert immers in minder kwetsbare bewegingen, meer onafhankelijkheid en speelt daardoor meer capaciteit vrij voor de primaire militaire opdracht. Dit kan gerealiseerd worden met het gebruik van steeds energiezuinigere modules, maar om volledig zelfvoorzienend te zijn (zoals de ambitie is voor 2050) is een integrale benadering nodig. Daarbij komen ook fundamentele vragen naar voren, zoals hoe je een dergelijk kampement wilt achterlaten, en of zulke *high-end* duurzame systemen in een operatiegebied (naast veiligheid) niet integraal onderdeel moeten zijn van de investering die Nederland doet met de militaire inzet. Op deze wijze wordt het, in de praktijk onhaalbaar gebleken, uitgangspunt van *zero-footprint* vervangen door het brengen van een *sustainable footprint*.¹³ MILENG heeft hier een belangrijke rol in te vullen.

Ten slotte leiden klimaatverandering en opwarming van de aarde tot een grotere behoefte aan noodhulp en rampenbestrijding. Het recente verleden laat de grote toegevoegde waarde zien van MILENG bij militaire noodhulp en de verwachting is dan ook dat vaker een beroep wordt gedaan op MILENG. Dit rechtvaardigt dan ook structurele betrokkenheid van

11 Het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat heeft bgen der Mariniers Schellens aangesteld als Programmadirecteur Bescherming Noordzee Infrastructuur (PBN).

12 'Strategic MILENG Alignment Conference', april 2023.

13 J.W. Petersen, AA Dipl. BDes, 'Verduurzamen Footprint Operationele Infrastructuur', presentatie Logistiek Symposium, Stroe, 20 september 2023.

MILENG bij de planvorming voor Humanitarian Assistance and Disaster Relief (HADR).

Technologie

Technologische mogelijkheden nemen sterk toe en waar MILENG zich bezighoudt met terreinconditionering, en zich daarmee vooral richt op fysieke activiteiten, moeten we onze ogen niet sluiten voor de mogelijkheden die informatietechnologie (IT) brengt. Er zijn vele toepassingsmogelijkheden, maar één ervan wil ik onder speciale aandacht brengen: het combineren van sensoriek, GEO-data en artificial intelligence (AI). Dit heeft voor MILENG enorme potentie want deze technologie maakt het mogelijk in de koude fase van het conflict een zogenaamde *baseline* of normbeeld te bepalen van het terrein en aanwezige infrastructuur. Daarmee kunnen in de conflictfase sneller assessments worden gemaakt over terreingesteldheid of de bruikbaarheid van aanwezige infrastructuur voor militaire inzet. Denk daarbij onder meer aan inzicht in de constructiemethode en gebruikte bouwmaterialen van bruggen: wanneer de baseline bekend is kan met waarschijnlijkheidsberekeningen uitspraak worden gedaan over de Military Load Classification (MLC) van een beschadigde brug. Iets soortgelijks geldt voor het terrein. Met het combineren van sensordata moet het mogelijk worden met behulp van AI het terrein te lezen en te interpreteren. Zo kan aan- of afwezigheid van bijvoorbeeld mijnevelden worden bepaald.

De data die de Dienst Geografie (DGEO) beschikbaar stelt, kan worden verdicht en verbeterd door MILENG met gebruik van onder meer LIDAR-sensoren. Dit maakt het mogelijk om in korte tijd een enorme hoeveelheid GEO-gerefererde data te verzamelen van terrein en aanwezige kunstwerken. Dit kan ook met unmanned aerial vehicles (UAV's) en hierdoor hoeft er geen personeel fysiek te meten op locatie. Dit scheelt bovendien enorm veel tijd en maakt het werk veiliger. Nu al wordt hier binnen MILENG intensief mee geëxperimenteerd.

Deze strategische thema's vergen structurele aandacht van een operationele MILENG-functionaliteit¹⁴ en kunnen zodanig worden uitgewerkt dat ze leiden tot militair-operationeel haalbare doelstellingen en activiteiten.

Militair-operationele omgeving

Naast de strategische context is de militair-operationele omgeving fundamenteel veranderd en relevant voor de strategie van MILENG. De vier belangrijkste veranderingen komen aan de orde: (1) de focus op *warfighting*; (2) de rol van NAVO; (3) de integratie binnen Duitse divisies; en (4) de hogere operationele gereedheid.

Het belang van *warfighting* kent een directe relatie met de letaliteit van het gevechtveld. De oorlog in Oekraïne toont de vernietigingskracht van de ingezette wapensystemen. Nergens op het gevechtveld is het veilig en het gevechtveld is ook uitgebreid door de steeds grotere dracht van *stand-off*-wapensystemen. Ook de intensiteit van vuur is verhevigd, niet alleen door de hoeveelheid, maar ook door de beperkte reactietijd die nodig is om na onderkenning effectief vuur uit te brengen. Er zijn vier opties voor de omgang met deze letaliteit: verplaatsen, verspreiden, beschermen of misleiden: eenheden moeten steeds verplaatsen om niet onderkend te worden als statisch doel; eenheden moeten verspreiden zodat ze niet als lonend doel worden aangemerkt; eenheden moeten zich beschermen, ofwel tegen onderkenning van sensorsystemen ofwel tegen de uitwerking van vuur. De laatste optie is misleiden, zodat je niet als doel wordt aangemerkt. Wat ook fundamenteel anders is en uit de oorlog in Oekraïne blijkt, is het gebruik van mijnsystemen die in alle vormen voorkomen: antipersoneel, antitank, verschoten of gelegd, zowel op het maaiveld als begraven. Dit gebeurt in hindernisgordels ter versterking van posities, al dan niet vanuit loopgraven, en in combinatie met intensief vuur. Het optreden wordt verder beïnvloed door intensief gebruik van UAV's, inclusief *loitering munitions*.

Ontwikkelingen op het gebied van de NAVO, inclusief het lidmaatschap van Finland en Zweden, uiten zich onder andere in een beperkt aantal troepen dat moet kunnen opereren in een

14 Onder de paragraaf 'Structuur' geef ik aan dat hiervoor nu nog geen structurele capaciteit voor is ingericht.

Oefening in Estland. Constructiegenie, zoals bruggenbouw, draagt direct bij aan het bouwen van vertrouwen van de Oost-Europese landen in Nederland als bondgenoot

FOTO MCD, ZADRACH SALAMPESY

zeer uitgestrekt gebied: er is met recht sprake van een uitgedund gevechtveld. Eenheden moeten niet alleen beschikken over operationele en tactische mobiliteit, maar er zullen onafgedekte gebieden zijn, die wel ontzegd moeten kunnen worden. Er ontstaat daarmee een grote behoefte aan hindernissystemen, waaronder contramobiliteitsmiddelen. Daarnaast moeten de defensiecapaciteiten primair deel uit gaan maken en passen in het nieuwe *force model* van de NAVO, wat leidt tot een gegarandeerde beschikbaarheid binnen gestelde reactietijden met capaciteiten die zijn ingedeeld in drie niveaus (Tier 1, 2 en 3).¹⁵ Tier 2-capaciteiten onderscheiden zich in flexibiliteit doordat ze, in tegenstelling tot Tier 1, niet regionaal zijn gebonden. Er gelden echter grote risico's voor de operationele mobiliteit, onder meer door de grote hoeveelheid grote waterlopen in Oost-Europa.¹⁶ Regionaal gebonden Tier 1-capaciteit biedt MILENG veel mogelijkheden voor terreinconditionering zoals het aanleggen van hindernissen. De risico's die zijn verbonden aan flexibelere Tier 2-capaciteit zijn nauw rela-

teerd aan operationele mobiliteit. Deze risico's kunnen deels gemitigeerd worden door zelf afdoende mobiliteitsmiddelen te hebben of door voorwaarts geplaatste *engineer resource parks* met logistieke brugslagmiddelen. Ook onze krijgsmacht heeft voldoende operationele brugslagmiddelen en tactische mobiliteitsmiddelen nodig die borgen dat we als land onafhankelijk van andere landen bewegingsvrijheid hebben tijdens de conflictfase.

Bovenstaande kan allemaal niet op het laatste moment gebeuren en daarom is het van belang de voorbereidingstijd in de koude fase van het conflict optimaal te benutten. Een adagium hierbij is dat de voorbereidingsfase van de

- 15 Tier 1-capaciteit is direct of met zeer korte reactietijd inzetbaar binnen maximaal tien dagen. Deels zijn dit regionaal gebonden strijdkrachten en deels snelle reactiemacht. Tier 2-capaciteit zorgt voor aanvullende capaciteit met een beschikbaarheid binnen tien tot dertig dagen. Tier 3-capaciteit zijn follow-on forces die beschikbaar moeten zijn tussen 30 tot 180 dagen.
- 16 Alleen al in het operatiegebied van Multinational Corps North-East zijn er 4.500 bruggen, waarvan 2.000 met een overspanning van meer dan honderd meter.

De voorbereidingsfase voor de gevechtseenheden is de uitvoeringsfase voor MILENG

gevechtseenheden de uitvoeringsfase is voor MILENG; terreinconditionering is immers intensief en tijdrovend werk. Des te eerder MILENG wordt ingezet, des te groter zijn de haalbare resultaten. Het is een uitgelezen mogelijkheid om grootschalig aan terreinconditionering te doen op bi-of multilaterale basis met een of meerdere landen die in de verwachte frontlijn liggen. Met het eerdergenoemde potentieel van GEO kan de baseline worden opgesteld waarmee de best mogelijk basis voor terreininzicht ontstaat. Zo kunnen voorwaarden worden gecreëerd om succesvol te verdedigen, zoals het ontwerpen van bruggen voor alternatief militair gebruik, hindernissystemen, bescherming van kritieke infrastructuur, aanleg van redundante energienetwerken en ondergrondse bunkers en tunnels. Constructiegenie aangevuld met schaalbare capaciteit zijn hier erg geschikt voor en deze eenheden dragen hiermee direct bij aan het bouwen van vertrouwen van de Oost-Europese landen in Nederland als bondgenoot, zonder dat dit veel gevechtseenheden bindt.

Een andere optie is het *Framework Nation Concept* van de NAVO dat is gericht op *capability-development*; dit biedt uitstekende mogelijkheden voor

ontwikkeling van specifieke MILENG-*capabilities* met een (beperkt) aantal bondgenoten. In het geval dat Nederland verantwoordelijkheid krijgt voor een verdedigingsvak is het van belang inzicht te hebben in de sterktes en zwaktes van het terrein. Infrastructurele maatregelen kunnen het terrein aanpassen door bijvoorbeeld bruggen voor te bereiden voor vernieling¹⁷ of het aanleggen van lineaire hindernissen. Ook kan verspreid een veelheid aan fortificaties worden aangelegd met de faciliteiten die vechten in de eenentwintigste eeuw vereist. Dit kunnen oplaadpunten zijn die zijn aangesloten op een energienetwerk of ondergrondse communicatiemiddelen zodat het signatuur onopgemerkt blijft.

Specifiek voor de landmacht, ten derde, is de verregaande integratie van de verschillende gevechtsbrigades binnen Duitse divisies in combinatie met de focus op Oost-Europa. Door de verschuiving naar warfighting en de noodzaak tot het voeren van het gevecht van verbonden wapens neemt het formatieniveau toe in belang. Dat betekent onder meer dat het divisieniveau nodig is om het gevecht van de brigades mogelijk te maken en dat het divisieniveau hiervoor over de juiste capaciteiten moet beschikken. Het optreden binnen divisieverband is voor MILENG vertaald in een operationeel concept¹⁸ waarin er ook op divisieniveau een veelheid aan MILENG-activiteiten is voorzien. Dit betreft onder meer het openhouden van routes inclusief brugslag, het fysiek beschermen van C2-hubs en logistieke faciliteiten, ruimen van explosieven, maar ook het voorwaarts steunen van gevechtsbrigades door het opwerpen van hindernisgordels, opstellingen en fortificaties.

Ten slotte vraagt de oorlog in Oekraïne om een hogere operationele gereedheid van de gehele krijgsmacht, inclusief de operationele genie bestaande uit 11 en 41 Pantsergeniebataljon, 11 Geniecompagnie Air Assault en 101 Geniebataljon met constructiegenie- en brugslagcapaciteit. Daarmee is een groot deel van de capaciteit ook gebonden en niet eenvoudig beschikbaar voor expeditionaire inzet. Verder is het denkbaar dat aangemerkt personeel van het Opleidings- en Trainingscentrum Genie beschik-

17 Tijdens de Koude Oorlog had Nederland zogeheten vakverantwoordelijkheid en was het Bureau Voorbereiding Vernielingen en Krateringen (BVVK) hiervoor verantwoordelijk.

18 Het operationeel concept MILENG geeft aan waar genie, EOD en CBRN-optreden in het divisievak en welke activiteiten nodig zijn.

baar moet zijn voor zogenaamde Tier-4 capaciteit ter versterking van de NAVO-commando-structuur.

De veranderde operationele omgeving leidt ook tot andere behoeftes. Er is nu vooral behoefte aan herinvoering van mijnsystemen en een diversiteit aan doorbraakmiddelen. *Combat support* heeft dat onvoldoende, en dat maakt dat, ondanks lopende materieelprojecten op dit gebied, de combat support-eenheden met één hand op de rug moeten vechten. De operationele genie heeft verder slechts een beperkt aantal UAV's, maar hier ligt wel een enorme potentie in voor MILENG, van verzamelen van terrein-informatie tot het onschadelijk maken van explosieven. Ook is er behoefte aan aanvullende grondverzetcapaciteit, wat nu alleen conceptueel ingevuld kan worden met capaciteit vanuit de constructiegenie.

Structuur

Onder 'structuur' verstaat men in het algemeen de wijze van ordening van personele en materiële middelen; voor mij gaat het hierbij, net als het artikel van destijds, eveneens om de kwaliteit van die middelen en - macro gezien - de wijze van werken en inzet van middelen. Nu de strategie voor MILENG is geschetst, is de vraag aan de orde in welke zin de structuur van MILENG zich moet ontwikkelen. Daarbij zijn zowel de strategische als militair operationele omgeving richtinggevend. We zien dat MILENG zich in de operationele gereedstelling zo goed als volledig richt op warfighting, maar we weten ook dat de strategische thema's structurele aandacht vragen. Ik behandel eerst de structuur in de zuivere zin, oftewel de ordening, en vervolgens de manieren en middelen. De ontbrekende schakel als onderdeel van de drie-eenheid mens-manieren-middelen, de mens, komt verderop in het artikel aan de orde onder de noemer cultuur.

Ordening van MILENG

Binnen Defensie is geen capaciteit op krijgsmacht- of landmacht-niveau ingericht die in staat is invulling te geven aan de benodigde

MILENG-functionaliteit; er is dan ook geen militaire planvorming en voorbereiding op genoemde gebieden. Hierdoor wordt er geen structureel gebruik gemaakt van de expertisegebieden van MILENG, terwijl die juist veel meerwaarde hebben bij de onderkende strategische thema's en de militair-operationele uitdagingen waar de krijgsmacht voor staat. Een MILENG-stafbureau met mandaat is nodig dat, gebruikmakend van beschikbare expertise, planvorming afstemt op de geëigende niveaus en met (inter)nationale partners.

Verder structureren van MILENG is dus een belangrijke stap voorwaarts en dat is ook nodig, zodat de door Nederland geratificeerde *Military Committee Policy* (MC 0560/2 Military Engineering) daadwerkelijk wordt geïmplementeerd. Daarin stelt de NAVO dat binnen alle operationele staven een MILENG-functionaliteit hoort. Tot nu toe is dit ingevuld door personeel als genieadviseur aan te merken vanuit het Kenniscentrum Genie, een onderdeel van het Opleidings- en Trainingscentrum Genie. Dit personeel is onder de naam bureau MILENG verantwoordelijk voor operationeel MILENG-advies aan CLAS Directie Training en Operaties en de Directie Operaties van de Defensiestaf. Met de daadwerkelijke implementatie binnen de krijgsmacht ontstaat er structurele capaciteit voor planvorming en wordt het mogelijk om ook de expertisegebieden beheer van infrastructuur en milieubescherming structureel te beleggen, want de operationele MILENG richt zich vooral op genieactiviteiten op het landdomein zoals die zijn beschreven in de *ATP 3.12.1*.¹⁹

De Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) heeft zijn eigen expertisegebied en treedt vrij zelfstandig op. Zonder onrecht te willen doen aan goede initiatieven en bestaande samenwerkingsverbanden, wordt hiermee synergie gemist. MILENG is groter dan de som der delen. Het is een inherent onderdeel van iedere *joint function*,²⁰ het verbindt en vindt

19 *Military Search* wordt vooral binnen de genie opgepakt, terwijl het een *all arms*-doctrine is.

20 *Joint Functions* zijn: *manoeuvre, fires, command & control, intelligence, information activity, sustainment, force protection* en *civil-military cooperation*.

Een goede MILENG-inlichtingencapaciteit is randvoorwaardelijk voor terreinconditionering

FOTO MCD, HILLE HILLINGA

oplossingen door technische vaardigheid te combineren met de militaire professie. MILENG is in staat een wezenlijke bijdrage te leveren aan energieveiligheid, enablement, bescherming van kritieke infrastructuur en het verminderen van de effecten van klimaatverandering, maar hiervoor moeten dan wel de functionele structuren zijn ingericht. Door op alle niveaus MILENG te borgen, ontstaan er mogelijkheden integraal aan planvorming te doen. Opschaalbare expertise kan hiervoor beschikbaar worden gemaakt met het gebruik van bestaande constructies, zoals die er zijn met het Rijksvastgoedbedrijf of door het gebruik van civiel beschikbare expertise. MILENG kan logistiek bijstaan met operationeel vastgoedbeheer; ook kunnen de MILENG-functionaliteiten de aansluiting bij de NAVO borgen en mogelijkheden die de EU biedt op het thema enablement vertalen in vastgoedbehoeftes, zowel in het inzetgebied als in transitlanden. Een MILENG-functionaliteit die in de diepte is betrokken bij planvorming binnen het op te richten Operationeel Hoofdkwartier (OHK) biedt mogelijkheden die tot nu toe onbenut zijn.

Is daarmee MILENG afdoende geordend? Nog niet helemaal. De planvorming en voorbereiding op het conflict wordt ook meer en meer een landmacht-verantwoordelijkheid en ook hier is dus een adequate geniefunctionaliteit nodig. Een van de schrijvers van de genievisie van vijftwintig jaar terug, kolonel J.A.C. de Ruyter, was destijds commandant van de Divisiegeniegroep en dit stafelement had een brede verantwoordelijkheid. Toen was de subconclusie dat de bestaande MILENG-structuur in harmonie was met de strategie en cultuur. Ik stel dat dit nu niet het geval is. Een dergelijke constructie op landmachtniveau die betrokken is bij gestructureerde operationele planvorming is nu ook weer nodig. In dit element hoort ook MILENG-inlichtingencapaciteit die het mogelijk maakt vanuit een functionele ketenbenadering GEO-gerefereerde terreininformatie beschikbaar te maken. Dit is randvoorwaardelijk voor terreinconditioneringsactiviteiten. Als laatste punt over de ordening: binnen de gevechtsbrigades zijn drie gevechtsbataljons voorzien, die ook MILENG-adviescapaciteit nodig hebben om toebedeelde capaciteit juist in te kunnen zetten;

dat is nog niet het geval, maar wel onderwerp van studie.²¹

Manieren en middelen

Bezien vanuit de strategische opgave van MILENG ontstaat er behoefte aan aanpassing van manieren en middelen zodat de mogelijkheden van MILENG passend worden. Ik ga in op de manier hoe we invulling kunnen geven aan de voor MILENG relevante thema's bescherming van kritieke infrastructuur, militaire mobiliteit en energiebeschikbaarheid; hoe invulling te geven aan terreinconditionering; en als laatste wat nodig is om te kunnen overleven op het gevechtsveld.

In de Koude Oorlog was de bescherming van kritieke infrastructuur ook een taak van MILENG. In het verleden had MILENG hiervoor capaciteit en expertise met de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen (later Defensie Vastgoed Dienst, die nu is opgegaan in het Rijksvastgoedbedrijf). Deze dienst leverde naast ingenieursdiensten ook vastgoedbeheer en omgevingsmanagement. Door centralisatie in de Rijksvastgoed-sector is dit expertisegebied als het ware weggedreven van MILENG, maar er bestaat nog steeds een convenant waarbij er ook militaire plaatsen beschikbaar zijn. Door slim en gestructureerd gebruik te maken van deze mogelijkheid kan MILENG infra-management-expertise beschikbaar maken voor operationele inzet. Tegelijkertijd kunnen de andere thema's als energiebeschikbaarheid en militaire mobiliteit met deze expertise worden uitgewerkt en ontwikkeld. Natuurlijk zijn er ook middelen nodig om in de conflictfase operationele mobiliteit te houden. Dit vraagt om direct beschikbare drijvende brugslag-capaciteit en voldoende zogeheten logistieke bruggen ter vervanging hiervan, zodat de militaire brugslag beschikbaar blijft. Wil de krijgsmacht de energiedoelstellingen halen voor militaire kampementen dan is het ook verstandig dat bovenstaande expertise structureel beschikbaar is. Ook architecten zijn nodig zodat vanuit meerdere perspectieven technische mogelijkheden en gebruikersprofielen worden afgestemd bij de aanleg van operationele infrastructuur.

Een gelaagd concept, ten tweede, van terreinconditionering biedt optimale mogelijkheden voor een succesvolle verdediging. Een eerste laag vormt de basisinrichting met grote infrastructurele werken die zwaktes in het terrein mitigeren, inclusief de faciliteiten en voorzieningen voor het benodigde voorzettingsvermogen. Vervolgens komt op deze basis een tweede 'laag' met uitbreidingen zoals fortificaties, C2-hubs en energievoorzieningen (zowel boven- als ondergronds). Naarmate gevechtshandelingen waarschijnlijker worden, wordt dit verdicht met een derde laag met verwisselopstellingen, geactiveerde mijnenvelden en gevechtsveld-sensoriek. Hierin is er voor alle capaciteiten van MILENG een rol, inclusief schaalbare. Er is daarmee een afhankelijkheid tussen verschillende MILENG-capaciteiten waarvoor regie en afstemming nodig is.

Het gevechtsveld wordt steeds letaler en MILENG heeft daarom, ten derde, een aanzienlijke rol om het overlevingsvermogen van troepen te vergroten. Tegelijkertijd moet ook MILENG zelf kunnen overleven op dit gevechtsveld. Dat betekent bijvoorbeeld dat MILENG onbemande systemen nodig heeft voor het doorbreken van hindernissystemen die op termijn autonoom kunnen optreden. Maar daarnaast zijn ook explosieve doorbraaksystemen nodig om mijnen op afstand te vernietigen en de overlevingskans van personeel en materieel te vergroten.

Zelf moeten wij ook middelen hebben voor het voeren van een verdediging. Zoals gesteld kan veel worden voorbereid en uitgevoerd in de koude fase van een conflict, maar in de warme fase zijn mijnsystemen nodig die binnen de kaders van het Humanitair Oorlogsrecht (HOR) op een militaire tijd en plaats een vijand kunnen stoppen en uitschakelen. Daarbij zijn meer-voudige systemen nodig, zowel terrein-georiënteerde tactische en storende mijnenvelden, als situatie-georiënteerde verstrooibare systemen. Het totale vermogen moet samen met Duitsland worden ontwikkeld, want wij vechten immers samen in het divisievak.

21 Studiemandaat Landmacht van Overmorgen (LVO) 118 (Herindeling Pantsergeniecapaciteit).

Cultuur

Onder de noemer cultuur beschrijft dit gedeelte de houding, samenbindende normen en waarden en benodigde vaardigheden van 'de' toekomstige genist. De operationele MILENG heeft momenteel overduidelijk één focus: warfighting. Dit vergt een andere cultuur en de oorlog in Oekraïne 'helpt' daarbij als inspiratiebron. Er liggen echter ook andersoortige opdrachten in het verschieft die andere vaardigheden aanpreken. Dit maakt het werk van de genist niet eenvoudiger. Er is een cultuur nodig die MILENG in staat stelt in deze complexe omgeving het verschil te maken. Ik maak dit duidelijk op basis van vier punten. Ten eerste ga ik in op wat een cultuur van warfighting betekent voor het begrip veiligheid, en vervolgens wat dit betekent op het gebied van samenwerking. Ten derde wat nodig is om de mogelijkheden van techniek te kunnen incorporeren en ten slotte welke vaardigheid nodig is in een steeds complexer wordend werkveld.

Herdefiniëring van veiligheid

De letaliteit van het gevechtveld is een 'game changer' en werpt een andere blik op veiligheid: het gevechtveld wordt steeds dodelijker vanwege de effectiviteit van de huidige wapensystemen in combinatie met de verkorte *sensor to shooter*-tijd. Snelheid wordt daarmee een vorm van veiligheid; in ieder geval is stilstand en onderkenning dodelijk. Vertoeven op dit gevechtveld is geen pretje. Het gevechtveld is een plaats waar wapensystemen een enorme vernietigingskracht hebben, de kans op onderkenning groot is en waar geen vaste veilige plaats meer is. Binnen de landmacht ontwikkelt zich dit besef en momenteel worden technieken en methodes uit de Eerste Wereldoorlog afgestoft en toegepast tijdens trainingen, zoals vechten vanuit loopgraven, maar dan wel rekening houdend met moderne technieken zoals het gebruik van UAV's. Dit vergt intensief oefenen, ontwikkelen en verbeteren van *combined arms manoeuvre* zodat eenheden zich beter kunnen beschermen tegen UAV's en vroegtijdige onderkenning. Het vereist het vermogen van opereren onder vijandelijk vuur en het gesynchroniseerd inzetten van (onbe-

FOTO MCD, SIDERD HILCKMANN

mande) doorbraaksystemen alsook het gebruik van mijnsystemen. Daarbij hoort het afgewogen nemen van risico's; er is alleen relatieve veiligheid. Dit vereist dat commandanten kundig zijn, weten welke risico's er zijn en dat ze die verantwoord afwegen. Op basis van deze kundigheid moeten ze het mandaat hebben om daadwerkelijk slagvaardig te zijn. Dit stelt hoge normen aan het officierschap en dit geldt ook voor de genist.

Samenwerking en integratie

Terreinconditionering is weer relevant geworden en dit is iets wat niet is voorbehouden aan constructie of gevechtssteuningen, en dus is samenwerking en meer integratie nodig. Dit

Een pantsergeniecompagnie oefent op de schietbaan. Geïntegreerd optreden met infanterie stelt de nodige eisen aan de schietvaardigheid van genisten

geldt intern binnen de krijgsmacht en voor de samenwerking met internationale partners. Dat de constructiegenie en gevechtssteuningen uiteen zijn gaan lopen is verklaarbaar: in de afgelopen vijftwintig jaar heeft de cultuur van MILENG zich twee kanten op ontwikkeld. Enerzijds was de focus van de gevechtssteuningen steeds meer op het kleine werk komen te liggen, namelijk het vinden van explosieven en het samen met de Explosieven Opruimingsdienst ruimen hiervan; een combinatie van de rollen mobiliteit en bescherming. Daarbij was het van belang om geïntegreerd te kunnen optreden met

infanterie, wat de nodige eisen stelt aan schietvaardigheid. Anderzijds is de constructiegenie vooral gericht geweest op het kunnen bouwen van kampementen in een relatief veilige omgeving. Daarmee zijn er als het ware twee type genisten ontstaan. Dit heeft zich daadwerkelijk vertaald in opleidingen die voor beide groepen gedifferentieerd zijn.

Voor beide geldt dat terreinconditioneringsactiviteiten relatief kleinschalig waren en vooral gericht waren op mobiliteitssteun aan de manoeuvre en ondersteuning van de logistiek

door te voorzien in faciliteiten en voorzieningen. Echter, nu is de samenwerking juist nodig. Kennis van vechten en directe gevechtssteun gaan hand in hand met kennis over constructies, kwetsbaarheden en mogelijkheden van infrastructuur. Nu begint de constructiegenie zich ook te richten op warfighting. In het operationeel concept MILENG is voor hen een rol voorzien binnen het Duits-Nederlandse divisievak, waarbij er behoefte is onderkend aan het openhouden van wegen, brugslag, bouwen/versterken/aanpassen van infrastructuur voor militaire (logistieke) doeleinden. Er is echter ook voorzien dat er vanuit het divisievak voorwaartse steun aan de gevechtsbrigades geleverd wordt; denk hierbij aan onder meer brugslag-capaciteit en het graven van opstellingen.

Bovenstaande maakt duidelijk dat scheiding in constructiegenie en gevechtssteunegenie niet zondermeer opportuun is. Dit vergt een cultuuromslag binnen MILENG. Ten eerste is een besef nodig dat optreden in hoger verband nodig is doordat dit hogere verband voorziet in noodzakelijke randvoorwaarden. Daarvoor heeft de ordening van de MILENG-capaciteit aanpassing nodig. Het vergt grootser denken en bredere afstemming en inbedding bij internationale partners. Dit is natuurlijk vooral de Duitse MILENG, maar dit kan evengoed gebeuren met partnerschappen (zoals met de Baltische staten) en in afstemming met host nations.

Andere deskundigheid

Het vakgebied van MILENG dat is gericht op terreinconditionering vraagt grote deskundigheid. Zoals eerder gesteld biedt de combinatie van GEO-data, sensoriek en AI tot op heden onbenutte mogelijkheden. Het gebruik van IT binnen de Nederlandse MILENG is echter beperkt, omdat er nauwelijks IT-expertise aanwezig is. Hiervoor is een ander type genist nodig met andere opleiding, vaardigheden en loopbaanspoor: de GEO-genist. Binnen iedere eenheid horen dergelijke specialisten te werken, verbonden en samenwerkend met andere GEO-specialisten.

Daarnaast is het een illusie om te denken alle wijsheid zelf in pacht te hebben en dus is ook

civiel beschikbare technische kennis relevant die gestructureerd kan worden ontsloten met bijvoorbeeld het gebruik van het reservisten, zoals deze nu nog werkzaam zijn binnen het Netwerk Infrastructuur van het CMI Command.

Omgang met complexiteit

Ook voor MILENG geldt dat het werkveld steeds complexer wordt. Als een van de gevolgen van klimaatverandering moeten genisten naast vechten in staat zijn noodhulp te bieden. Daarin zit een gemene deler: zowel bij warfighting als het ondersteunen bij noodhulp treden genisten met anderen op in een chaotische en onveilige omgeving waar zij improviserend oplossingen bieden op basis van hun technische kennis en vaardigheden. Ook is het waarschijnlijk dat expeditionair optreden nodig blijft in onveilige gebieden die ontstaan als tweede- of derde-orde-effect van klimaatverandering. Militairen hebben ook dan faciliteiten nodig waar ze vanuit kunnen opereren. De wijze waarop dit wordt vormgegeven vergt ook een fundamenteel andere benadering dan een strikt technische. Dit pleit voor meer ruimte voor een architectonisch ontwerp afgestemd op meerdere gebruikersprofielen.

Dit vraagt veel van de organisatie en een belangrijke toekomstige vaardigheid van MILENG is daarom het tegelijkertijd beheersen van meerdere vaardigheden. Deze zogeheten *ambidexterity* is nodig om succesvol te kunnen zijn in een steeds complexer wordende omgeving. In het algemeen geldt dat MILENG als *capability* in zijn geheel diverser moet zijn en meer ruimte moet bieden om specialistische capaciteiten te kunnen integreren. Strikte loopbaansporen passen hier niet meer bij.

Conclusie

Dit artikel hanteert de drie-eenheid strategie, structuur en cultuur als denkkader voor het harmonieus functioneren van MILENG. Een omgevingsanalyse vormt de basis voor de richting van MILENG voor de komende jaren. MILENG kan op basis van de expertisegebieden die het heeft een grote bijdrage leveren aan

strategische thema's, waaronder energiebeschikbaarheid, militaire mobiliteit en bescherming van kritieke infrastructuur. De focus binnen de landmacht ligt echter op warfighting en bovendien moeten defensiecapaciteiten passen in het nieuwe Force Model van de NAVO, wat leidt tot gegarandeerde beschikbaarheid binnen gestelde reactietijden. Voor MILENG zijn er drie aandachtsgebieden die het mogelijk maken dat zowel strategische als militair operationele opgaven binnen bereik komen: het benutten van de voorbereidingstijd in de koude fase van het conflict, de integratie binnen Duitse divisies, en een hogere operationele gereedheid die vereist dat MILENG snel kan reageren en zich kan aanpassen aan veranderende omstandigheden of soort inzet.

Om invulling te kunnen geven aan de te volgen strategie zijn aanpassingen in de structuur nodig. Binnen de krijgsmacht is er momenteel geen capaciteit op defensie- en landmachtniveau die invulling kan geven aan de benodigde MILENG-functionaliteit en er wordt door MILENG niet aan militaire planvorming en voorbereiding gedaan, waardoor aansluiting bij de NAVO ontbreekt. Het verder structureren van MILENG is daarom een belangrijke stap voorwaarts. Verder heeft MILENG nog niet de juiste middelen in de juiste hoeveelheden.

Warfighting vereist een cultuurverandering, ook voor MILENG. Samenwerking van constructie en gevechtssteunegenie is nodig, net zoals de samenwerking met buitenlandse MILENG. Verder is een 'genist' met IT-expertise nodig. Dit vergt een andere opleiding, individuele vaardigheden en een afwijkend loopbaanspoor. Tot slot moet de genist op kunnen treden in verschillende omgevingen zonder veel voorbereidingstijd. Dit vereist tegengestelde vaardigheden, wat mogelijk wordt met een meer diverse genie.

Ter afsluiting

Vijftientig jaar terug was de 'strategische' visie dat MILENG vooral ingezet ging worden

voor stabilisatie en wederopbouw, maar ook dat het behoud van vaardigheid op het hoogst denkbare geweldsniveau essentieel was. Er was een rol voorzien voor het bedrijfsleven en het gebruik van reservisten. De professionaliteit van de genie als technisch wapen was belangrijk omdat de technologische mogelijkheden sterk toenemen. De behoefte aan gebruik van IT binnen MILENG werd aangegeven en er werd onderkend dat dit binnen MILENG onderontwikkeld was. Er werd een intensievere internationale samenwerking voorspeld. De structuur waaruit MILENG destijds bestond werd geschikt geacht voor de toekomst, met MILENG-capaciteit binnen brigades en gespecialiseerde capaciteit ingedeeld op divisieniveau. De cultuur binnen MILENG moest zich richten op professioneel stafadvies, technische kunde, een groot leervermogen en leren argumenteren vanuit kostenefficiëntie.

Wanneer we nu naar deze visie kijken, zien we dat veel elementen nog steeds valide zijn. Er werd toen geconcludeerd dat er naast de nieuwe context aandacht moest blijven voor de oude: het grootschalig conflict. Bezuinigingen hebben er echter toe geleid dat de structuren hiervoor verloren zijn gegaan, dat kon ook de visie van MILENG destijds niet voorkomen.

De strategische context van nu is verschillend: toentertijd leek het grootschalig conflict ver weg, terwijl momenteel een felle beweging terug in die richting is ontstaan. Tegelijkertijd is er nu een behoefte aan herstructurering van MILENG, die enigszins vergelijkbaar is met de structuur van destijds. Het is gebleken dat MILENG slechts beperkt in staat is gebleken de mogelijkheden van IT ten volle te benutten. Laten we hier lering uit trekken en binnen MILENG ruimte bieden voor een andersoortig type genist, naast de bestaande. Ook voor die groep geldt de eigen levenshouding die ons na vijftientig jaar nog steeds kenmerkt: voor de mineur van het Nederlandse leger is die houding altijd 'in majeur'.²² ■

22 Deze slogan is rechtstreeks overgenomen uit het artikel van destijds: De Ruiter en Koop, 'De genie, op weg naar de 21ste eeuw', 289-294.

Civiel-militaire capaciteits-ontwikkeling in een 'comprehensive approach'

Ruud Moeskops*

*Militairen van de genie en verschillende
civiele partners doen samen de
oefening Flood Proof Holland, ter
voorbereiding op inzet bij watersnood*

FOTO MCD, PHIL NIJHUIS

Het is oorlog in Europa. De rol van de krijgsmacht als zwaarmacht is onmiskenbaar aan het front in Oekraïne. Er is geen andere organisatie in staat op zo'n grote schaal geweld toe te passen. Stand houden aan de frontlinie is echter niet genoeg om de natie te laten functioneren onder druk. Om dit voor elkaar te krijgen moet de hele maatschappij veerkrachtig zijn ingericht. Deze veerkracht wordt niet voor niets verlangd in NAVO-artikel 3, 'the capacity to resist armed attack'.¹ In de volksmond wordt dit aangeduid met de term 'resilience'. Zonder afbreuk te willen doen aan de rol van zwaarmacht wil ik in dit artikel ingaan op de rol die de krijgsmacht kan vervullen in het versterken van de nationale veerkracht en daarbij tevens kan bouwen aan een eigen schaalbare organisatie. Ik bepleit het aangrijpen van kansen voor civiel-militaire samenwerking in een vroeg stadium, de 'koude fase' (planvorming, oefenen, gereed stellen), zodat in geval van een crisis ('warme fase') gezamenlijk een maximaal effect kan worden bereikt.

De genie leent zich als een goede ontwikkel-omgeving voor civiel-militaire capaciteit, door het evidente raakvlak met civiele counterparts zoals Rijkswaterstaat en civiele aannemers-bedrijven.² Allereerst belicht ik de strategische context die de basis legt voor de noodzaak van een 'comprehensive approach' en ik ga daarbij in op de knel- en lichtpunten. Op basis daarvan schets ik vervolgens een handelingsperspectief dat in het laatste deel wordt onderbouwd met empirische ervaringen in de geniecontext.

Het grijze speelveld

Het hedendaagse strategische speelveld bestaat uit een continuüm van competitie, crisis, conflict en oorlog. Daarnaast zorgt hybride oorlogvoering voor een verbreding van de middelen en doelen in het conflict. Dit is overigens 'niets nieuws onder de zon'.³ Secretaris-generaal van de NAVO Jens Stoltenberg constateerde niet voor niets: 'Hybrid is the dark reflection of our comprehensive approach; we use a combination of military and non-military means to stabilize countries. Others use it to destabilize them.'⁴ Deze gewaarwording impliceert de toepasbaarheid van het begrip comprehensive approach, niet alleen in hoofdtaak twee (waar we deze gewend zijn) maar ook in hoofdtaak één. Nederland moet zich beraden op een comprehensive approach die bruikbaar is voor hybride oorlogvoering in hoofdtaak één.

De *Nederlandse Defensie Doctrine* (NDD) gebruikt de term comprehensive approach.⁵ Hierin worden de nationale middelen van macht geprojecteerd op de operationele omgeving (Figuur 1).⁶ Hoewel de figuur vier instrumenten van macht laat zien maakt de tekst gewag van nog een vijfde.⁷ Deze vijfde, 'civiele capaciteiten', wordt buiten beschouwing gelaten aangezien dit enkel effect kan hebben binnen het eigen territorium. Die redenering gaat op voor hoofdtaak twee, maar juist niet voor hoofdtaak één. Het goede nieuws: Het NDD-model is dus al bijna 'af' voor gebruik in de eerste hoofdtaak.⁸ Daarbij komt de

* Ruud Moeskops is Hoofd Bureau Total Force Genie.

1 NAVO, 'The North Atlantic Treaty', zie: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm.

2 De Engelse benaming voor genie vergeleken met civiele techniek maakt de gezamenlijke herkomst nog duidelijker: respectievelijk Military Engineering en Civil Engineering.

3 David Kilcullen, *The Dragons and the Snakes. How the Rest Learned how to Fight the West* (Oxford, Oxford University Press, 2020).

4 Jens Stoltenberg, 'Keynote Speech at the opening of the NATO Transformation Seminar', 25 maart 2015. Zie: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_118435.htm.

5 Ministerie van Defensie, *Nederlandse Defensie Doctrine 2019*, Den Haag, februari 2019. Zie: <https://www.defensie.nl/downloads/publicaties/2019/06/19/herziene-nederlandse-defensie-doctrine-ndd-2019>. De NDD vertaalt het begrip 'comprehensive approach' in de Nederlandse versie als 'geïntegreerde benadering'. Voor de eenduidigheid in dit artikel wordt de Engelse term gebruikt.

6 Ministerie van Defensie, *Nederlandse Defensie Doctrine*, 24.

7 Ibidem, 23

8 Het meer recente Counter Hybrid Warfare Project Framework (CHWP) onderstreept het gebruik van het gelijke model met vijf instrumenten van macht op een gelijke operationele omgeving in een context van hybride oorlogvoering: Sean Monaghan (red.), *Countering Hybrid Warfare: a Multinational Capability Development Campaign Project* (MCDC, 2019). Zie: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.

realisatie dat we het kind niet met het badwater moeten weggooiden; hoewel hoofdtak twee naar de achtergrond verschuift is er veel ervaring opgedaan op het tactisch en operationeel niveau met de comprehensive approach. Het is de uitdaging deze lessen mee te nemen in de huidige strategische context.

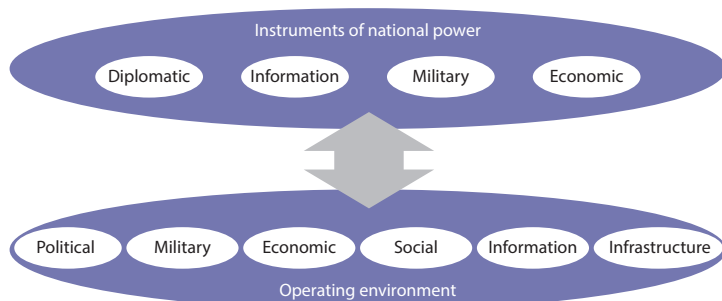
De achilleshiel

Tot zover het goede nieuws. Het tekenen en beschrijven van een model is één ding, implementeren is een tweede. Het ontwikkelen van een Nederlandse comprehensive approach staat nog in de kinderschoenen. Al in 2017 is de noodzaak onderkend de Nationale Veiligheid Strategie (NVS) en de Geïntegreerde Buitenland- en Veiligheidsstrategie (GBVS) te integreren tot één strategie. In 2023(!) werd de 'Veiligheidsstrategie voor het Koninkrijk der Nederlanden' eindelijk gepubliceerd. Ondanks oproepen de *Defensienota* daarin mee te nemen als drieluik,⁹ is die afslag helaas gemist.¹⁰

Ervaring uit landen met een verregaande comprehensive approach leren overigens dat de implementatie een lange incrementele weg is. Prominent voorbeeld zijn de Scandinavische landen. Elk land heeft daarbij zijn eigen terminologie¹¹ en eigen mate van integratie. Gemene deler is dat zij dit concept al aan het ontwikkelen zijn sinds het begin van de Tweede Wereldoorlog en dat dit moet groeien met de jaren.

Lichtpunten

Het is gelukkig niet alleen maar kommer en kwel. In 2018 is het concept 'Adaptieve Krijgsmacht' gelanceerd dat beoogt concreet invulling te geven aan de samenwerking en integratie van defensie en civiele partners. Dit concept verbindt diverse initiatieven die zijn gericht op het voorzien in operationele behoeftes door het over en weer delen en inzetten van kennis, ervaring en personele en materiële capaciteiten. Het structureel maken van deze initiatieven is daarbij een van de uitdagingen.

Figuur 1 Relatie tussen de machtsmiddelen en de factoren in een operationele omgeving. Bron: Nederlandse Defensie Doctrine

Daarnaast is er nog groeipotentieel door de focus te verleggen naar het voorbereiden (en faciliteren) van een structurele geïntegreerde beschikbaarheid en gereedstelling. Samenwerking met de krijgsmacht wordt veelal aangevlogen vanuit civiel perspectief, waarbij defensie wordt ingezet als 'vangnet' op basis van beschikbare, veelal uitvoerende capaciteiten. Defensie wordt hierbij onvoldoende erkend voor haar kernkwaliteiten.¹² Het concept 'Adaptieve Krijgsmacht' is dus een modeterm geweest maar past in een herbeschouwing van het begrip comprehensive approach conform de NDD vanuit het bijgestelde perspectief.

Handelingsperspectief

Geen tijd te verspillen dus! Maar waar te beginnen in een model van vijf (middelen van macht) maal zes (operationele omgeving) mogelijke beïnvloedingspaden? Een focus vanuit de genie geeft het antwoord: de combinatie van

- 9 Peter Bos, 'De Krijgsmacht: een Cruciale Partner in Nationale Veiligheid. Civiel-Militaire Samenwerking op een Nieuwe Leest Geschoeid', *Militaire Spectator* 189 (2020). Zie: <https://militairespectator.nl/artikelen/de-krijgsmacht-een-cruciale-partner-nationale-veiligheid>.
- 10 I. Duyvesteijn, J. de Wilde en N. van Willigen, 'Wetenschapstoets Defensienota "Sterker Nederland, Veiliger Europa". Het doel heiligt de middelen? OF andersom?', *Militaire Spectator* 191 (2022) (12) 618.
- 11 Zo spreekt Noorwegen over Total Defence met een focus op de geïntegreerde uitvoering maar gaat Finland met zijn 'Comprehensive Security Strategy' zover dat er op politiek niveau een geïntegreerde veiligheidsraad is en dat tot de enkele burger opgeleid en getraind wordt, en alles daartussen.
- 12 Bos, 'De Krijgsmacht: een Cruciale Partner in Nationale Veiligheid'.

Secretaris-generaal van de NAVO Jens Stoltenberg (links) gaf op het NATO Transformation Seminar in 2015 duiding aan de relatie tussen hybride oorlogvoering en de comprehensive approach

de machtsmiddelen ‘Militair’ en ‘Civiele Capaciteiten’ gericht op de infrastructuur in de operationele omgeving. Daarbij zijn genisten niet alleen conceptueel sterk (waar willen we overmorgen zijn) maar vooral ook praktisch ingesteld (wat gaan we dan morgen doen). De hierboven geconstateerde uitdagingen willen niet zeggen dat de werkvloer moet wachten. Integendeel: het bottom-up met elkaar aangaan van multidisciplinaire projecten kan bijdragen aan de conceptontwikkeling op een hoger niveau. Zulke projecten bestaan allereerst uit het inzichtelijk maken van een civiel en/of militair crisisscenario dat de capaciteiten van de maatschappij naar het volle vermogen kan inzetten. Een gangbare militaire aanpak hiervoor betreft een Table Top Exercise (TTX) met als uiteindelijk resultaat een voorstel voor geïntegreerde inzet. Dat voorstel kan vervolgens met een fysieke oefening verder worden ontwikkeld, geëvalueerd, gestructureerd en getraind, wat bijdraagt aan de ‘paraatheid’ van Nederland.

Het faciliteren van een dergelijk programma door reservisten werkt als katalysator op meerdere fronten. Allereerst ontlast dit de parate militaire capaciteit die zich moet concentreren op haar reguliere gereedstelling. Daarnaast staan reservisten met een been in beide werelden, waardoor zij verbindend zijn en ook een bekend gezicht geven aan de samenwerking. De inzet van de reservist op deze manier geeft zijn civiele werkgever een duidelijk

beeld van zijn militaire meerwaarde voor de eigen civiele organisatie. Daarnaast levert de reservist meerwaarde aan de krijgsmacht vanuit zijn civiele rol.

Dit geldt niet alleen voor specialisten maar gaat ook op voor uitvoerend personeel in het bedrijfsleven. De capaciteit van het bedrijfsleven is vele malen groter dan die van defensie, waarbij het eigen voortzettingsvermogen in crisistijd geen vast gegeven is. Het hebben van civiele uitvoerenden die optreden onder crisissomstandigheden kunnen vertalen naar de eigen organisatie, vergroot de aansluiting van die organisatie in crisistijd en daarmee het totale voortzettingsvermogen.

Empirie

Dat het bovenstaande niet enkel mooie droombeelden zijn blijkt uit diverse projecten die binnen de genie zijn uitgevoerd. Als illustratie voor dit artikel volstaan twee voorbeelden: het Water risk Trainings & Expertise Center (WTEC) en Total Force Genie (TFG).

WTEC

WTEC is een in 2015 opgericht samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat, de Unie van Waterschappen en het ministerie van Defensie met als doelstelling ‘de samenwerking in de koude fase te professionaliseren t.a.v. calamiteitenbestrijding op het gebied van waterveilig-

heid teneinde ten tijde van crises efficiënter en effectiever te zijn'.¹³ Deze doelstelling kent een duidelijke focus op de civiele crisis van hoogwater waarbij het ondenkbaar is dat de krijgsmacht géén bijdrage levert. Vanuit dat oogpunt is het voor de krijgsmacht logisch deze samenwerking te willen ontwikkelen zodat haar capaciteiten optimaal worden ingezet en benut.

Sinds de oprichting is op diverse manieren samengewerkt, zijn concepten ontwikkeld, hebben militairen bijgedragen aan hoogwateroefeningen en hebben zij een dankbare oefen-omgeving geboden voor met name nationale inzet. Afgelopen vier jaar heeft de samenwerking zich vooral geconcentreerd op Polders 2c's, een EU-project waarbij de Hedwige- en Prosperpolder als een 'living lab' beschikbaar waren als fysieke oefen- en innovatieomgeving.¹⁴ Een in het oog springend experiment daarbij was het slotstuk waarbij daadwerkelijk een dijk gesprongen mocht worden met explosieven.¹⁵ Een springoefening die anders niet in Nederland had kunnen/mogen plaatsvinden.

Warme fase

Sinds de oprichting van WTEC heeft zich eenmaal een hoog watercrisis voorgedaan, in 2021 (Limburg). Daarbij bleken diverse civiel-militaire relaties (deels) verzilverd te kunnen worden, door op operationeel niveau de koppeling tussen het militaire Territoriaal Operatie Centrum en het civiele operatiecentrum (WMCN) mogelijk te maken. Op het tactisch niveau meldden diverse civiele aannemers zich bij de twee ingezette geniebataljons. Hiermee had de bijstand met een veelvoud kunnen worden vergroot, maar civiele bijstand onder militaire coördinatie bleek op dat moment nog een brug te ver. Daarbij vormden ook 'verwerkingstechnische', juridische en financiële perikelen een flinke 'sta-in-de-weg'.

Ontwikkeling

Sinds de oprichting van WTEC in 2015 is de veiligheidssituatie in de wereld evident veranderd. De 'Veiligheidsstrategie 2023' maakt daarbij een duidelijk onderscheid tussen moedwillige (security) als niet-moedwillige (safety) dreigingen. In dat kader lag de focus van

WTEC in de afgelopen periode op deze laatste vorm. De situatie in Oekraïne benadrukt echter ook de security-dimensie van water, waarbij het watersysteem enerzijds een doelwit is (aanvallen op stuwdammen)¹⁶ en anderzijds een middel is in de verdediging (de Dnipro als 'waterlinie' ten noorden van Kyiv).¹⁷ Deze ontwikkelingen maken de tijd rijp voor de krijgsmacht om de investering in bijstand voor de civiele crisis wederkerig te maken door de civiele kennis en ervaring te ontsluiten voor een security-crisis. Een TTX is daarbij zeker een goed middel om deze wisselwerking te verkennen en verder te ontwikkelen. Ook als de conclusie zou zijn dat de civiele capaciteit niets kan betekenen buiten de landsgrenzen, dan nog zal de wisselwerking met kennis en ervaringen zeker een bijdrage leveren aan het security-bewustzijn van de civiele partners. Het beter bewust, voorbereid en bestand zijn tegen moedwillige (hybride) dreigingen door civiele partijen ontlast de krijgsmacht van een mogelijk (deel van een) beroep op bijstand waardoor zij zich meer gericht kan concentreren op haar rol als zwaarmacht.

Total Force Genie

Nadat in 2018 het concept 'Adaptieve Krijgsmacht' werd gelanceerd, ook wel vertaald als groei naar een Total-Force-benadering,¹⁸ heeft de genie in haar kenniscentrum een taskforce Total Force Genie (TFG). Deze taskforce richt de adaptieve ontwikkeling(en) binnen de genie, voert pilots uit en implementeert de resultaten ervan om de schaalbare genieorganisatie vorm te geven en de genie te verankeren ten opzichte

13 'Intentieverklaring inzake de samenwerking waterveiligheid', 26 juni 2015. Zie: [https://v-web002.deltares.nl/sterktenoodmaatregelen/index.php/Waterrisk_Training_Expertise_Centre_\(WTEC\)](https://v-web002.deltares.nl/sterktenoodmaatregelen/index.php/Waterrisk_Training_Expertise_Centre_(WTEC)).

14 Interreg, Polder2C's Project. Zie: <https://polder2cs.eu/about-us>.

15 Waterforum, 'De dijk opblazen als noodmaatregel bij een hoogwatercrisis', 21 februari 2023. Zie: <https://www.waterforum.net/de-dijk-opblazen-als-noodmaatregel-bij-een-hoogwatercrisis/>.

16 Luke Harding et al, 'Russia targets Ukraine energy and water infrastructure in missile attacks', *The Guardian*, 31 oktober 2022. Zie: <https://www.theguardian.com/world/2022/oct/31/russian-missiles-kyiv-ukraine-cities>.

17 Antonia Zimmermann, 'Russia's war on water in Ukraine', *Politico*, 25 mei 2022. Zie: <https://www.politico.eu/article/russias-war-on-water-in-ukraine/>.

18 Ministerie van Defensie, *Defensienota 2018* (Den Haag, maart 2018). Zie: https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2018Z05368&did=2018D21622.

Oefening tegen watersnood. Het Water risk Trainings & Expertise Center (WTEC) is een samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat, de Unie van Waterschappen en het ministerie van Defensie

FOTO MCD, PHIL NIJHUIS

van de civiele partners. Ontwikkelingskaders van 'hogerhand' worden vaak parallel ontwikkeld of ontbreken (nog). Deze benadering heeft inmiddels al geleid tot resultaten die symbolisch zijn voor het groeipotentieel binnen de genie. Hierna worden twee pilots toegelicht. De eerste resulterend in een daadwerkelijke operational proof of concept van aanvullende fysieke capaciteit en de tweede met als resultaat een conceptuele verkenning.

Ontwikkeling additionele fysieke capaciteit: Sponsored Reserves

Mede naar aanleiding van de in de *Defensienota 2018* aangegeven ambitie op het gebied van de adaptieve krijgsmacht werd in dat jaar een militair scenario doorgenomen in een TTX met potentiële civiele spelers. Hierbij bleek dat de aanname dat civiele spelers zich niet willen begeven in potentieel gewelddadige omgevingen onterecht was. Integendeel, sommige civiele spelers zitten met grote regelmaat in non-permissieve omgevingen.¹⁹ Een bezoek aan een oefening te velde en een bijdrage aan een volgende oefening met civiele capaciteiten leidden tot een verder inzicht dat de civiele capaciteiten inzetbaar zijn in een bepaald deel van het militair risicospectrum en dat deze capaciteiten letterlijk een force multiplier kunnen zijn.²⁰

19 Baggeraars en petrochemie zijn niet overal graag geziene spelers. Soms ligt dit werk in daadwerkelijk conflictgebied.

20 In dit geval werd civiele grondverzetcapaciteit ingebracht waarbij het personeel allereerst meer vaardig was. Daarnaast hadden de machines een capaciteit van viermaal het militair tonnage. Een civiele combinatie kon dus ruim vier keer zoveel output leveren als een klassieke militaire combinatie.

Deels gebaseerd op het Britse voorbeeld van Sponsored Reserves²¹ is vervolgens in 2018 bij 101 Geniebataljon de ontwikkeling van het (NL) concept Sponsored Reserves (SR) gestart. SR omvat de gezamenlijke gereedstelling en inzet van personeel en materieel als dienst van een bedrijf in militaire operationele omstandigheden (ook inzet in het kader van hoofdtak 1). De dienst wordt via het bedrijf afgeroepen. Het bedrijf plant en betaalt de reservist zoals bij andere opdrachtgevers en de landmacht roept de reservist onbezoldigd op in werkelijke dienst om de bevelsverhouding en de juridische aansprakelijkheden te borgen. Materieel wordt via/van het bedrijf ingehuurd. Dit zorgt ervoor dat de eenheid in staat is werkzaamheden ook tijdens piekbelastingen in de operationele inzet uit te voeren. Het is daarbij noodzakelijk dat het bedrijf en de eenheid in een eerder stadium tijdens de periode van gereedstelling met elkaar hebben samengewerkt, zodat ze in operationele omstandigheden geïntegreerd, veilig en effectief kunnen optreden.

Reservisten zijn geworven bij de civiele partner. Vervolgens hebben zij een (beperkte) militaire opleiding gehad en zijn ze daarna in een oefenscenario via het bedrijf mét middelen (lees: grondverzet-capaciteit) gepland, opgeroepen en ingezet, en dat tot grote tevredenheid van de operationele geniecommandanten. De recente ontwikkelingen in Oost-Europa noodzaakten tot daadwerkelijke militaire inzet waarbij 101 Geniebataljon samen met de Fransen een kampement heeft gebouwd in Cincu, Roemenië. Het goede en snelle resultaat van deze inzet was niet mogelijk geweest zonder de daarbij ingezette SR-capaciteit.

Het succes van de SR-ontwikkeling is vooral gebaseerd op doelvastheid, een helder narratief, vasthoudendheid, goede (business-)communicatie en bovenal een grote inzet van alle betrokken partijen en een sterke band met elkaar. Het heeft C-LAS doen besluiten 101 Geniebataljon als pilot/ontwikkelomgeving te bestempelen voor de doorontwikkeling van het concept SR, waarbij het uiteindelijke oogmerk is op basis van dit concept toe te werken naar 1/3 additionele schaalbare capaciteit. Er is voor 2 +

2 jaar geld gereserveerd voor dit project waarbij wordt aangehaakt bij het oefenschema van 101 Geniebataljon.

De uiteindelijke doelstelling is de samenwerkingsovereenkomsten structureel, rechtmatig en 'contractueel slagvaardig' in te regelen. Voorzien is dat het oorspronkelijke aandachtsveld (grondverzet) wordt uitgebreid met de percelen constructie, hijskranen, duiken en brugslag. Op een later moment kan worden overwogen, mede op basis van de evaluatie van deze pilot, in hoeverre dit concept ook in het Force Support engineering-domein kan worden ingezet. Ook kan het concept mogelijk worden ingezet voor andere CLAS-onderdelen en zelfs buiten CLAS. Te denken valt hierbij aan het Ecosysteem Logistiek en het ondersteunen van het instructie-domein.

Nationale inzet/Host Nation Support

Voortkomend uit een van de 'lessen' van het eerste voorbeeld ('het bedrijfsleven is niet de bottleneck') was er behoefte om in de luwte van de soms stroperige en bureaucratische ontwikkelingen aan krijgsmachtzijde events te blijven creëren om het netwerk van civiele partijen aangesloten te houden. Daartoe is gezocht naar een onderwerp dat dicht bij de civiele partijen ligt: inzet op het nationale grondgebied.

In co-creatie met het Territoriaal Operatie Centrum en de Task Force Logistiek zijn twee componenten van een potentiële militaire doorvoeroperatie door Nederland beschouwd: het realiseren van een RSOMI-faciliteit²² om geallieerde eenheden te ondersteunen die via Nederland 'oostwaarts' verplaatsen én het borgen van de beschikbaarheid van doorvoerroutes door Nederland.

Voor de eerste component is een TTX-ontwikkeld waarbij, gebruikmakend van het militaire

21 De Sponsored Reserves van het VK zijn een categorie reservetroepen binnen de Britse strijdkrachten. Zij maken bepaalde specialistische of ondersteuningstaken mogelijk waarvoor professionals nodig zijn. Deze professionals hebben naast hun bijdrage aan militaire taken een civiele carrière.

22 RSOMI: Reception, Staging, Onward Movement and Integration/Information.

Een open vizier en wederzijds vertrouwen zijn essentieel

besluitvormingsproces, een situatie werd geschetst die stopte bij de 'Eigen Middelen-fase'. Vervolgens werden de aanwezige 'civilisten' uitgedaagd op basis van hún eigen (civiele) middelen oplossingsmogelijkheden te schetsen. Van de 'civilisten' maakten zowel private partijen deel uit als publieke partijen voor wie het beheer van de benodigde infra een dagelijkse bezigheid is (Rijkswaterstaat, ProRail).

De TTX is meerdere malen georganiseerd waarbij het enthousiasme, de openheid, flexibiliteit en het enthousiasme van de externe partijen een aangename verrassing waren. Goede discussies en een aantal vragen waarop nog geen antwoord kon (en kan) worden gegeven, maar die inzicht geven in het potentieel om met een Total Force-benadering invulling te geven aan ambities die we voorheen als krijgsmacht in 'splendid isolation' zouden willen oplossen.

Een eerste key take-away sluit aan bij de bereidwilligheid van de civiele deelnemers om niet deel te nemen aan een dergelijk event zonder duidelijke omzetverwachtingen. Het geeft de intrinsieke motivatie aan een bijdrage te willen leveren aan de invulling van de veiligheid van Nederland. Deze open benadering vraagt een dito open houding. Een open houding die voor de krijgsmacht niet gewoon is. Veelal wordt ingestoken op een klant-leverancierrelatie

waarbij contractuele voorwaarden de boventoon voeren. Hoewel dit uiteindelijk zeker van belang is, werkt dit in de conceptontwikkeling averechts: een open vizier en wederzijds vertrouwen zijn essentieel.

Uitgaande van deze open benadering is vervolgens gebleken dat de civiele partijen prima in staat zijn de militaire context te begrijpen en daarbij hun eigen rol te formuleren. Het is voor ondernemers dagelijkse business om in de huid van de 'klant' te kruipen, zijn behoefte te doorgronden en te komen met de beste oplossing. In deze TTX-en bleek de neiging een gedetailleerd bouw- en dienstenbestek te omschrijven niet nodig, die komt voort uit onze vredesbedrijfsvoering. Waar de militair in operationele context goed in staat is te denken in effecten en oogmerken, is de civiele partij in de huidige markt van geïntegreerde contracten prima in staat dit om te zetten in het 'hoe'. Hierdoor werden oplossingen geopperd die zelf nooit bedacht hadden kunnen worden door het ontbreken van kennis van diverse civiele 'pop-up-infra'-concepten.

Voorts werd geconstateerd dat de bouw van een RSOMI goed planbaar is. Het sleutelbegrip bij de daadwerkelijke bouw is reactietijd: hoe korter de reactietijd, des te beter moet de voorbereiding zijn. Dit mag een open deur lijken, maar de reactietijd die in dit soort kaders korter is dan wat gangbaar is, benadrukt het belang van de goede voorbereiding. Een goede voorbereiding betekent niet enkel het hebben van een ruimtelijk ontwerp en een contract om dit af te roepen; als de reactietijd kort en het afbreukrisico groot is dan kan dit betekenen dat een verdere garantie op het daadwerkelijk tijdig ontplooiën wenselijk kan zijn. Dit kan zo ver gaan als het fysiek op de plank hebben liggen van het kamp en het daadwerkelijk voor test afroepen van het contract. Beide concepten die volledig normaal zijn als het om permanente militaire capaciteit gaat. Inzetvoorraden en test oefeningen zijn zaken van alledag.

Een realisatie die daarbij niet direct speelt is het feit dat deze zaken geld kosten, iets wat bij een civiele invulling direct zichtbaar wordt. Het

hebben van eigen militaire of civiele capaciteit is een 'verzekering' om een garantie te hebben op de dan benodigde capaciteit, een verzekering die voor vergoeding in aanmerking moet komen. Daarbij leeft snel de indruk dat civiele capaciteit duur is. Een duidelijke financiële baseline van permanente militaire capaciteit ontbreekt echter. Een fundamentele eerlijke vergelijking is daarom (nog) niet mogelijk. Een achterkant-sigarettjen-benadering levert al snel inzicht dat permanente militaire capaciteit een veelvoud kost van een vergelijkbare civiele capaciteit, kosten waarop vervolgens afweging gemaakt moet worden van de baten: gegarandeerde effectiviteit.

De tweede component, het borgen van de beschikbaarheid van doorvoerroutes door Nederland, is beschouwd tijdens een bijeenkomst die zich richtte op een van de doorvoerroutes voor de vervoersmodaliteiten weg en rail. Deelnemers waren vertegenwoordigers van Defensie (genie, TOC, en RMOA (Regionaal militaire Operationeel Adviseur)), Rijkswaterstaat, Deutsche Bahn Cargo en ProRail. Als basis voor deze TTX werd de doorlopende doorwisse-

ling van Amerikaanse eenheden door Nederland genomen. Die werd vervolgens in perspectief geplaatst van een worst-case-scenario waarbij een drie maal zo grote eenheid binnen een derde van de tijd verplaatst moeten worden. Grof gezegd betekent dit een tien keer zo grote capaciteitsvraag. Allereerst werd dat beschouwd in tijden van ideale omstandigheden, om vervolgens ook moedwillige verstoring in te brengen (bijvoorbeeld cyber, volksoproer en sabotage).

De eerste winst van de TTX zat in het feit dat de civiele spelers geen idee hadden van de militaire behoefte en de omvang ervan. Door de locatie van de TTX, het nationale verkeersleidingcentrum van Rijkswaterstaat (RWS) en de daar beschikbare systemen werd als snel duidelijk dat RWS goed in staat is een dergelijke capaciteitsvraag te plannen en te sturen. De vergelijking met gepland bijzonder transport (buiten proportie) gaf daarbij van civiele zijde een helder startpunt, ook hiervoor worden bijzondere maatregelen genomen zoals 's nachts rijden, konvoibegleiding en afsluiting van weggedelen. Hoewel het type maatregelen vergelijkbaar is

De genie aan het werk in Cincu, Roemenië. Zonder Sponsored Reserves was het goede en snelle resultaat van deze inzet niet mogelijk geweest

FOTO MCD, AARON ZWAAL

Host Nation Support-inzet in Vlissingen bij het transport van Amerikaanse eenheden door Europa. De genie oefent met civiele partners dit soort doorvoeroperaties, inclusief mogelijke verstoringen, om inzicht te krijgen in elkaars sterke en zwakke punten

geeft dit geen referentie voor de omvang. Hiervoor kon nog gebruik gemaakt worden van ervaringen van oudere medewerkers die refereerden aan plannen ten tijde van de Koude Oorlog (die het reviseren waard zouden kunnen zijn). Voor het spoor geldt dat de capaciteitspuzzel enerzijds simpeler is en anderzijds lastiger. Het spoorgebruik is veel planmatiger dan het weggebruik (er zijn geen individuele gebruikers) maar de uitwijkmogelijkheden zijn minimaal. Op de besproken as was er slecht één lijn waarvandaan derouteren erg lastig is. Daarbij komt dat er op het spoor bij stilvallen niet of zeer gecompliceerd gepasseerd kan worden ten opzichte van transport over de weg. De planbaarheid van de capaciteit van de spoorwegen is dus groot maar erg kwetsbaar.

Met deze technische capaciteitsuitdaging uit de weg kon de verdieping gezocht worden naar

moedwillige verstoring. De aanname dat de civiele speler hier niet op zou zijn ingericht werd die dag gelogenstraft, doordat op die dag protesten plaatsvonden waarbij boeren wegen blokkeerden of met tractoren het verkeer ophielden. De planmatige benadering eerder die week, en de uitvoering van dat plan die dag, gaven de indruk van RWS als professionele crisisspeler.²³ Ook voor moedwillige verstoring is het spoor kwetsbaarder: de energievoorziening en het besturingssysteem zijn kwetsbaarder dan bij het wegennet. Maar evengoed geldt voor ProRail dat het goed in staat is met normale verstoringen om te gaan. Echter, de aard en omvang van een normale crisis versus moedwillige verstoring(en) bij een doorvoeroperatie zouden weleens wederom het tienvoudige kunnen verschillen. In dat kader zou een verdiepingsslag in planning maar ook in oefenen en testen uitsluitel moeten bieden of het normale systeem voldoende veerkrachtig is voor een militaire crisis. Dit brengt een laatste leerpunt van deze TTX naar boven: verankering.

23 Rijkswaterstaat, *Handelingskader Verstoringen*, 2021.

De TTX betrof een initiatief vanaf het operationele uitvoerende niveau van de diverse organisaties.

Hierdoor was de intrinsieke motivatie om van elkaar te leren de doorslaggevende drijfveer om de benodigde tijd vrij te maken. Het heeft de betrokken spelers voor dat moment een beeld gegeven van benodigde randvoorwaarden als het erop aankomt. Het inrichten van deze randvoorwaarden is van dien aard dat dat niet op een soortgelijke manier erbij gedaan kan worden. Op strategisch niveau moeten de partijen tot een overeenkomst komen dat planvorming en gereedstelling capaciteit mag kosten. In dat kader bieden het National Plan on Military Mobility en het in ontwikkeling zijnde Landelijk Crisisplan Defensie een aanknopingspunt, waarbij dergelijke TTX-en strategisch vage ambities duidelijk en praktisch kunnen maken.

De beschreven twee componenten van Host Nation Support die samen met (potentiële) civiele partners zijn beschouwd hebben (over en weer) tot inzicht geleid in een gezamenlijk vraagstuk én inzicht in de sterke en minder sterke kant van de verschillende partijen. Aannames over capability-gaps werden deels bevestigd maar ook ontzenuwd en nieuwe 'uitdagingen' kwamen aan het licht. Daarnaast gaf het voor de private en publieke spelers inzicht in de meerwaarde van militaire besluitvorming en scenario-analyse en training die bruikbaar is bij een crisis. Voor de militaire deelnemers bood het inzicht in potentiële capaciteit aan civiele zijde en heeft het bijgedragen aan de concretisering van een complex dossier (Military Mobility).

De meerwaarde van het met elkaar doornemen van zulke ogenschijnlijk simpele oplossingen ook in de 'koude fase' is ook aan de orde tijdens andersoortige crisisonstandigheden. Dat bleek onder meer tijdens de overstroming in Zuid-Nederland in de zomer van 2021. Doordat een TTX had plaatsgevonden in de maand daarvoor waren de contacten met aannemers warm. Zij meldden zich als vanzelfsprekend met het aanbod van capaciteit en de vraag waar zij die konden inzetten. Spijtig genoeg kon dit aanbod helaas niet verzilverd worden doordat de

betrokken publieke partijen deze nieuwe bron van capaciteit (nog) niet konden accommoderen.

Conclusie

Dit artikel betoogde dat het mogelijk, of zelfs noodzakelijk en van meerwaarde is om, gebaseerd op een analyse van de strategische context, te investeren in operationele scenario-analyse. Defensie kan daarmee met alle veiligheidsspelers inzicht verkrijgen in het gedeelde maatschappelijke vraagstuk, handelingsopties schetsen en een netwerk van vertrouwde partners smeden.

Dit hoeft niet vanuit het niets te worden opgebouwd. De diverse spelers hebben elk hun eigen beeld bij crisis en het creëren van eenheid van opvatting en vervolgens het schetsen van handelingsopties hoeven niet veel te kosten. Het opbouwen van een netwerk met vertrouwde partners gebeurt vanzelfsprekend tijdens dat proces. Daarbij kunnen reservisten bij deze bedrijven een sleutelrol spelen met meerwaarde voor zowel de krijgsmacht en het bedrijf/de organisatie als de persoon in kwestie.

De bouw- en infrawereld (RWS, aannemerij en de genie) is daarbij een goed startpunt door de van oudsher bestaande banden en de pragmatische can-do-mentaliteit bij deze spelers. Deze samenwerking in crisistijd moet structureel worden ontwikkeld en onderdeel van gereedstelling zijn in de koude fase zodat de adaptieve capaciteit beschikbaar is wanneer het erop aankomt. 'We vinden een weg of we maken er een, samen banen wij de weg, Sodeju!' ■

Reservisten kunnen een sleutelrol spelen

*Genisten van de
Verlichtingstroepen in actie
op de Kromhoutkazerne in
Utrecht, 1930*

FOTO BEELDBANK NIMH

De geschiedenis van het Regiment Genietroepen

Een bloemlezing

Jos Overman en Sven Maaskant*

VGFEV

De genie is van alle tijden. Al sinds de Oudheid hadden legers technici en werklieden in de gelederen om de weg te banen tijdens veldtochten. Xerxes, koning van de Perzen, liet hen 2500 jaar geleden tijdens zijn campagne tegen de Grieken twee enorme schipbruggen over de Dardanellen bouwen. Hannibal stuurde hen vooruit om bergpassen door de Alpen begaanbaar te maken voor zijn enorme strijdmacht en zijn olifanten. ‘Ik zal een weg vinden, of ik maak er een’, zou hij hebben gezegd. Later, vanaf de middeleeuwen, krijgt de wedloop tussen aanvals- en verdedigingsmiddelen vaart als oorlogvoering zich concentreert op de belegering van kastelen en vestingen. In die periode begint de genie ook een afgebakende discipline binnen het leger te worden. In recentere tijden, van de Napoleontische periode tot de Russische inval in Oekraïne, pasten genisten steeds nieuwe technologische vindingen toe en leverde het Regiment Genietroepen een belangrijke bijdrage aan missies van de Nederlandse krijgsmacht in het buitenland.

De periode 1748-1815

Formeel begint de geschiedenis van het Regiment Genietroepen op 15 mei 1748. Op deze dag moest kolonel Nicolas François, baron Breda-de Trossi, het Regiment Mineurs en Sappeurs hebben geformeerd en presenteren aan vertegenwoordigers van zijn opdrachtgever, de Raad van State. Daarvóór waren er al mineurs, sappeurs en pontonniers in het Staatse leger, en ook ingenieurs die de vestingwerken aanlegden en onderhielden. Voor elke ‘bloedgroep’ van de genie zou er een eigen oprichtingsdatum kunnen zijn, maar niettemin ging 15 mei 1748 als officiële ‘geboortedag’ de geschiedenis in omdat vanaf dat moment een regimentsverband bestond. Dit regiment had een sterkte van circa 600 man, met vier compagnieën van elk 63 mineurs en 63 sappeurs. Twee compagnieën hadden Maastricht als thuisbasis; de andere twee waren in Breda ondergebracht. De taak van het regiment bestond voornamelijk uit ‘mineren’ (ondergraven en met springmiddelen vernietigen) van vijandelijke stellingen en ‘sapperen’ (maken van aanvalsliepgraven en veldversterkingen).

De pontonniers en de fortificatie-ingenieurs maakten nog geen deel uit van dit regiment. De ‘pontgasten’ vormden lange tijd een eigenstandige eenheid binnen de artillerie. Dit wapen was in het waterrijke Nederland immers hun belangrijkste opdrachtgever voor het verplaatsen van het zware geschut. Een echte eenheid werden zij overigens pas vanaf 1792. Voordien waren de pontonniers een lost-vast verband van een brugmeester in vaste dienst en scheepsvolk dat alleen tijdens oefeningen en veldtochten onder de wapenen kwam. De militaire ingenieurs waren wel in vaste dienst en dienden ook bij een eigen korps, dat in 1688 was opgericht als de Dienst der Fortificatiën. Talrijke reorganisaties verder, waarbij de genie afwisselend groeide en kromp, kwamen de vier geniedisciplines met de artillerie in 1807 samen in het Koninklijk Korps Artillerie- en Genietroepen. Dit korps was echter een kort leven beschoren. Na de inlijving van het Nederlandse leger in de Grande Armée van keizer Napoleon in 1810 braken de Fransen het korps op en brachten zij de onderdelen onder bij Franse eenheden.

De mineurs gingen als 6e Compagnie over naar het Franse 1e Bataljon Mineurs. Op dat moment dienden ze al twee jaar in Spanje en Portugal onder generaal-majoor David Hendrik Chassé, die daar met zijn Hollandse Brigade deel uitmaakte van het Franse leger. De meeste pontonniers kwam terecht bij de 11e Compagnie van het 1e Bataljon Pontonniers ‘du Rhin’ in

* Kolonel b.d. Jos Overman is voorzitter van de Stichting Geschiedschrijving Genie; Sven Maaskant MA is onderzoeker operationeel optreden bij het Nederlands Instituut voor Militaire Historie. Voor dit artikel is mede geput uit: Sven Maaskant, Ismail Boutaleb, Rogier Koedijk en Rolf de Winter, *Sodeju! Het Regiment Genietroepen: 275 jaar geschiedenis* (Enschede, Boekengilde, 2023) en Ben Schoenmaker, ‘250 Jaar Genietroepen (1748-1998). Een brug tussen heden en verleden’, *Militaire Spectator* 167 (1998) (5) 209-218.

Straatsburg. Georg Diderich Benthien kreeg de leiding over deze compagnie. Met het bataljon trokken de Nederlandse pontonniers in 1812 met Napoleon op naar Rusland. Deze veldtocht eindigde in een roemloze vlucht waarbij het Franse leger verschrikkelijke verliezen leed. Onderdeel van deze episode is de brugslag over de ijskoude Berezina. In het zicht van de vijand wist de compagnie van Benthien door haast onmenselijke inspanning een van de twee schraagbruggen te voltooiën waarover duizenden konden ontsnappen aan het Russische geschutvuur. Waarschijnlijk overleefden slechts acht van de honderd Nederlandse pontonniers de barre omstandigheden in Rusland.

De periode 1815-1940

Na de val van Napoleon in 1815 werd het Nederlandse leger weer opgebouwd. De pontonniers, de sappeurs en de mineurs werden in één bataljon ondergebracht onder leiding van luitenant-kolonel Johan Heinrich Hottinger. Begin 1822 ging de organisatie van dit bataljon weer op de schop. De pontonnierscompagnie ging over naar de artillerie, nadat een Korps Ingenieurs, Mineurs en Sappeurs was geformeerd. Het Bataljon Mineurs en Sappeurs in dit korps was echter veel te klein voor de vele vestingen in het nieuwe koninkrijk waarin de Zuidelijke en Noordelijke Nederlanden waren verenigd. In de Zuidelijke Nederlanden (ongeveer het huidige België) werd namelijk gebouwd aan een uitgebreid stelsel van vestingen om de Fransen in te tomen, de zogenoemde Wellingtonbarrière. Een berekening wees uit dat er minstens 2000 mineurs en sappeurs nodig waren om die te verdedigen én tegelijkertijd het veldleger te steunen. Koning Willem I keurde de uitbreidingsplannen in 1828 goed en zo kon een begin worden gemaakt met de formatie van een Korps Mineurs en Sappeurs van drie bataljons met elk vier compagnieën.

Toen zich eind augustus 1830 de eerste signalen van de Belgische Opstand aankondigden, gericht op afsplitsing van het Koninkrijk der Nederlanden, had het korps bij lange na nog niet de

geplande omvang bereikt. Door de roerige situatie verlieten veel 'zuiderlingen' het korps en verviel de vorming van een derde bataljon. Nadat de Belgen medio 1831 hadden gekozen voor een eigen koning besloot koning Willem I tot militair ingrijpen: de Tiendaagse Veldtocht, waaraan ook een compagnie mineurs en sappeurs deelnam. Ook tijdens gevechten daarna om de Citadel van Antwerpen in 1832 liet het daar gelegerde detachement mineurs en sappeurs zich niet onbetuigd, geïllustreerd ook door de toekenning van de Militaire Willemsorde aan vier leden van het detachement.

De totstandkoming van het scheidingsverdrag tussen Nederland en België in 1839 leidde (weer) tot een periode van inkrimping. Oorlogsinspanningen zouden tijdens de rest van de 19e eeuw niet meer worden geleverd. Het Korps Mineurs en Sappeurs werd ongeveer gehalveerd; het aantal pontonniers bleef intussen vrijwel gelijk omdat zij in Nederland met zijn vele rivieren en waterwegen een essentiële rol vervulden bij troepenbewegingen. De mineurs en sappeurs werden (ook) ingezet in het kader van de aanleg en onderhoud van fortificatiën en het bouwen van legeringsfaciliteiten te velde, waaronder tenten en brakken, veldkeukens en bakovens. Ook werd steun verleend aan andere overheidsorganisaties zoals bij het opblazen van kruiend ijs in de rivieren, waarmee de kans op overstromingen afnam, en het graven van onderaardse gangen voor de aanleg van afwateringsystemen en rioleringen.

De 19e eeuw was voor de genie – en de rest van de krijgsmacht – vooral een eeuw van technische ontwikkelingen en uitvindingen die de oorlogvoering een ander aanzien gaven. Als technisch wapen nam de genie veel nieuwe taken op zich en door het groeiende en veranderende takenpakket transformeerde de genie tot een samenstel van vaak technisch geschoolde specialisten dat onontbeerlijk was voor de moderne oorlogvoering. Het gebruik van elektriciteit, telegrafie, spoorwegen en luchtvaart stelde de genisten voor uitdagingen die goed aansloten op het innovatieve karakter van het Wapen, zoals ook de voorbeelden in de kadertekst illustreren. Toen de Nederlandse krijgsmacht in 1870

De genie en techniek zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Daarom keek Defensie in het verleden al snel naar de genietroepen als een nieuwe uitvinding zijn intrede deed bij de krijgsmacht. Zo stond de wieg van onder meer de verbindingdienst en de luchtmacht bij de genie.

Verbindingen

Zonder goede verbindingen is commandovoering onmogelijk. Tot ver in de 19e eeuw waren ordonnansen, geluidsignalen en optische seinen (met licht en vlaggen) daarvoor de aangewezen middelen. Door de komst van de telegraaf werd het mogelijk sneller en over grote afstanden te communiceren. Telegrafie trok direct de aandacht van de krijgsmacht en al snel experimenteerde de genie ermee. In 1892 werd besloten een telegraafeenheid op te richten. Naast de 'veldtelegraphisten' leverde de genie in de navolgende jaren ook personeel voor de telefoondienst. Vanaf 1905 kwam daar de radiodienst bij.

De veelzijdige Verbindingdienst groeide snel, maar de organisatie was versnipperd. In 1938 werden alle 'verbindelaars' verenigd in het 2e Regiment Genietroepen. Na de Tweede Wereldoorlog gingen zij hun eigen weg: op 1 mei 1949 werd de Verbindingdienst een zelfstandig Wapen en daarmee een zelfstandig regiment, los van de genie.

Spoorwegen

In dezelfde jaren dat de telegraaf zijn intrede deed bij het leger, begon de genie ook te oefenen met het leggen van spoorwegen. Daarnaast gingen enkele mineurs als machinist en stoker in de leer bij spoorwegmaatschappijen. De genie kreeg ook eigen smalspoormaterieel en locomotieven. Daarvoor vormde de spoorwegstaking van 1903 de aanleiding. De regering wilde zekerstellen dat genietroepen in dit soort situaties beschikbaar zouden zijn om de spoorwegdienst over te nemen. 1881 was het geboortjaar van de Spoorweg- en Telegraafcompagnie. Het 'spoorwezen' ging in 1896 verder als een afzonderlijke compagnie en zou in 1938 de sterkte van een bataljon bereiken. Na de Tweede Wereldoorlog verdween deze specialiteit. Mineurs leerden nadien alleen nog hoe zij spoorrails en -bruggen moesten vernielen. Inmiddels is ook de rol van de aanleg van spoorwegen weer in het takenpakket van 101 Geniebataljon opgenomen.

Verlichting

Verlichting op het slagveld: het heeft voor- en nadelen. Met licht is de vijand makkelijker te onderkennen, maar degene die het licht bedient natuurlijk ook. De genie begon aan het einde van de 19e eeuw te experimenteren met elektrische zoeklichten. Het eerste materieel was zo zwaar dat het alleen dienst deed op forten en in stellingen. Het was pionieren met elektrotechniek. Daarmee had de genie al ervaring opgedaan met de telegrafie, maar de torpedisten waren specialist op dit gebied. In 1910 kwamen bij het regiment de eerste elektriciens op voor de verlichtingsdienst. Deze dienst breidde tijdens de Eerste Wereldoorlog flink uit. Ook kwamen er zoeklichten om vliegtuigen op te sporen voor de luchtdoelartillerie. In 1922 werd de verlichtingsdienst een bataljon en op 1 oktober 1938 volgde de formatie van het 3e Regiment

Genietroepen (Verlichtingstroepen). De verlichtingsdienst keerde na de Tweede Wereldoorlog niet terug.

De derde dimensie

In de jaren 1886-1887 ging de genie ook de lucht in. Het Korps Genietroepen kreeg opdracht om twee luchtballonnen te beproeven. Een succes werd het niet, maar de eerste stap naar de derde dimensie was gezet. Het was een genieofficier, Willem-Hendrik Schukking, die in 1908 een zweefvliegtuig bouwde en daarmee als eerste Nederlander (heel even) het luchtruim koos. Maar het was een andere genist die de militaire luchtvaart in Nederland op de kaart zette: Cornelis Sniijders. Zijn inspanningen als Chef van de Generale Staf leidden tot de oprichting van de Luchtvaartafdeeling in 1913. Een derde genieofficier, Henk Walaardt Sacré, werd de eerste commandant. Het luchtwapen maakte nadien een stormachtige ontwikkeling door en in 1953 kwam de Koninklijke Luchtmacht als zelfstandig krijgsmachtdeel van de grond.

Chemische oorlogvoering

In de Eerste Wereldoorlog gebruikten de strijdende partijen op grote schaal gifgas. Nederland bleef buiten die oorlog, maar het leger hield wel alle ontwikkelingen aan het front nauwgezet in de gaten. Ook gifgas en de bescherming daartegen trokken de aandacht. Tijdens de oorlogsjaren nam de defensie-industrie de productie van gas en gasmaskers ter hand. In 1925 viel het besluit de 'gasdienst' aan de genie toe te wijzen. Een jaar later volgde de oprichting van de Militaire Gasschool, waar gasofficieren hun opleiding kregen. Deze officieren verzorgden op hun beurt instructies en trainingen bij hun onderdelen. De genie geeft deze opleidingen tegenwoordig op de CBRN-school van het Defensie CBRN Centrum in Vught, ook aan hulpverleners van buiten de krijgsmacht. Daarnaast zijn er de specialistische CBRN-response-eenheden van de genie. CBRN staat voor: Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nucleair.

Luchtvaarder en duivenhouder

Postduiven waren in de 19e eeuw een veelgebruikt communicatiemiddel. Ze hadden ook militaire potentie. Bij wijze van proef werd in 1886 op het fort Vossegat een duivenstation ingericht en spoedig volgden er meer stations met genieduiven. Later werden ook stations ingericht bij de infanterie en cavalerie. In 1902 moesten alle duiven worden ingeleverd en kwamen de duivenstations onder beheer van de Rijkspostduivendienst.

Vaandelopschriften Regiment Genietroepen¹

- Veldtocht 1815
- Krijgsverrichtingen 1830-1831
- Citadel van Antwerpen 1832
- Rotterdam 1940
- Java en Sumatra 1946-1949
- Zuid-Afghanistan 2006-2010

¹ Over het vaandel en de vaandelopschriften is een korte animatiefilm te vinden op YouTube: <https://youtu.be/8KPM3lmtNEk>.

mobiliseerde als reactie op het conflict tussen Frankrijk en Pruisen werden twee van de vijf compagnieën mineurs en sappeurs toegevoegd aan het leger te velde. De overige drie werden ingezet in de Nieuwe Hollandse Waterlinie en in de Stelling van Amsterdam. De taken bestonden uit het voor de verdediging inrichten van vestingwerken, de aanleg van batterijen en veldversterkingen en het opbouwen van kampementen om de gemobiliseerde militairen onderdak te bieden.

In 1881 besloot de minister van Oorlog de ingenieurs en de fortificatieopzichters weer los te maken van de genietroepen. Zij werden ondergebracht bij de staf van het Wapen. Hij stemde er tevens mee in de onderdelen bij het Korps Genietroepen op een andere manier te rangschikken. Er kwamen naast de drie jaar eerder opgerichte Spoorweg- en Telegraafcompagnie drie vestingcompagnieën, drie veldcompagnieën en een schoolcompagnie. Sinds deze reorganisatie heetten de mineurs en sappeurs voortaan – maar tijdelijk, zo zou blijken – pioniers. De uit 1878 stammende Spoorweg- en telegraafcompagnie bundelde twee betrekkelijk nieuwe disciplines binnen het Wapen der Genie. Beide hadden ruim tien jaar eerder hun intrede gedaan bij het leger als gevolg van de militaire toepassing van de technologische ontwikkelingen die in de negentiende eeuw de wereld veranderden.

In de aanloop naar en ook tijdens de Eerste Wereldoorlog was Nederland strikt neutraal. De ontwikkelingen tijdens de Eerste Wereldoorlog gingen echter niet ongemerkt voorbij. Naast de ‘veiligheidshalve’ aanleg van versterkte loopgraaflijnes werden ook de ontwikkelingen op het gevechtveld nauw gevolgd, waaronder de invoering van landmijnen en strijdgassen. Dat laatste vormde in 1926 de aanleiding voor de oprichting van de Militaire Gasschool onder de vleugels van de genie. Een jaar later kwam het Korps Pontonniers en Torpedisten na een lange periode onder de de artillerie te hebben doorgebracht, weer terug bij de ‘geniefamilie’.

In de jaren tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog maakten de genietroepen dezelfde

De dappere inzet van de genisten blijkt ook uit het opschrift ‘Rotterdam 1940’ op het regimentsvaandel

golfbeweging door als de rest van de krijgsmacht: in de jaren 20 eerst een periode van bezuinigingen en forse inkrimping en vervolgens, halverwege de jaren 30, een periode van groei en haastige modernisering in reactie op de dreiging van nazi-Duitsland. In 1938 bestond de Brigade Genietroepen uit het 1e Regiment Pioniers, het 2e Regiment Verbindingstroepen, het 3e Regiment Verlichtingstroepen en het Korps Pontonniers en Torpedisten. Op 10 mei zette Duitsland, ondanks de neutraliteitsverklaring van de regering in Den Haag, de aanval in op Nederland. Daarbij gebruikten zij onder meer verrassende luchtlandingen in het westen van het land. De Duitse luchtlandingsstroepen ondervonden veel weerstand, ook van dienstplichtige genisten van de opleidingsdepots in Rotterdam en Dordrecht, die soms pas vijf dagen in militaire dienst zaten. De dappere inzet van de genisten blijkt ook uit het opschrift ‘Rotterdam 1940’ op het regimentsvaandel (zie kader). Het Duitse bombardement op 14 mei op de Rotterdamse binnenstad en de dreiging van bombardementen op andere steden brak de weerstand en op 15 mei gaf Nederland zich in de persoon van opperbevelhebber Henri Winkelman over aan de Duitsers en begon de ontbinding van het leger.

De periode 1940-1990

Vanaf 1941 werden in Engeland stap voor stap weer Nederlandse eenheden opgericht. Zij werden geïntegreerd in geallieerde strijd-

Debarkatie op Madoera, 1947: genisten bouwden in Nederlands-Indië nieuwe verbindingen en herstelden door Indonesische guerrillastrijders vernielde bruggen en wegen

FOTO BEELDBANK NIMH

krachten die vanaf 6 juni 1944 ook op het Europese vasteland opereerden. Ook de genie maakte daar deel van uit: eerste de pioniers van de Koninklijke Nederlandse Brigade Prinses Irene en spoedig enkele ‘echte’ genie-eenheden die eveneens hun bijdrage leverden aan de bevrijding van Nederland. Na de bevrijding stapte de genie een nieuw tijdperk van wederopbouw binnen. Deze was in eerste instantie

gericht op de bevrijding van Nederlands-Indië, dat gebukt ging onder de Japanse bezetting. Na de capitulatie van Japan op 15 augustus 1945 veranderde deze doelstelling plotsklaps toen de leider van de Indonesische nationalisten, Sukarno, twee dagen later de onafhankelijke Republiek Indonesië uitriep. In de hele archipel braken vanaf dat moment door racisme gedreven gewelddadigheden uit, vooral gericht

tegen Nederlanders en tegen Indonesiërs die met hen samenwerkten. De schok die het nieuws uit de kolonie in Nederland teweegbracht was groot. De Nederlandse regering, overvallen door de gebeurtenissen, stelde zich op het standpunt van een gedeeltelijke en geleidelijke dekolonisatie en beantwoordde de acties van de Republiek Indonesia en moordende 'rampokkers' met de opbouw van een ruim 100.000 man sterke troepenmacht.

In eerste aanleg werd het geniedeel van die legermacht gevormd door twee genieveldcompagnieën. Deze waren gevuld met reeds in Nederlands-Indië aanwezige militairen van het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger, het KNIL. Later volgde versterking van met oorlogsvrijwilligers gevulde genie-compagnieën en het geniebataljon van de 1e Divisie '7 december'. In totaal werden in deze periode (1945-1949) een twintigtal compagnieën uitgezonden, al met al zo'n 5000 genisten van wie het merendeel dienstplichtigen. Zij waren verantwoordelijk voor de legeringsvoorzieningen, verbindingswegen en bruggen. Bij dat werk kwamen zij veelal handen te kort. De genisten werden bij hun werkzaamheden aan het wegennet voortdurend geconfronteerd met omvangrijke vernielingen en versperringen door de Indonesische guerrillastrijders.

Voor de twee grote Nederlandse offensieven, de operaties Product in 1947 en Kraai in 1948, waren de genietroepen cruciaal. Zonder haar inspanningen zouden deze offensieven niet zo succesvol zijn geweest. Onder de tropenzon of in zware moessonregens sloegen de genisten tientallen bruggen op Java en Sumatra en herstelden zij er honderden die door Indonesische strijders waren vernield. De Nederlandse legercommandant generaal Simon Spoor zei daarover: 'Alle troepencommandanten prijzen en roemen het werk dat door de Genie op doortastende en onvermoeibare wijze is gepresteerd en waaraan voor een zeer groot gedeelte het succes van de zeer snelle opmarsch te danken is geweest'.¹ Deze en andere prestaties waren de reden voor het opschrift 'Java en Sumatra 1946-1949' op het vaandel van het Regiment Genietroepen, een eerbetoon ook aan de ruim

honderd geniekameraden die waren gesneuveld. Aan de inzet in Indonesië kwam op 27 december 1949 een eind toen Nederland onder vooral Amerikaanse druk de soevereiniteit over de Indonesische Archipel overdroeg aan de Verenigde Staten van Indonesië.

Terug in Nederland zwaaiden de meeste genisten zonder veel plichtplegingen en nazorg af. Voor de komende generaties dienstplichtigen zou hun diensttijd volledig in het teken staan van de losgebarsten Koude Oorlog met de Sovjet-Unie (en vanaf 1955 het Warschau Pact) en hun bijdrage aan de bondgenootschappelijke NAVO-verdediging. De landmacht bestond toen grofweg uit twee delen: een legerkorps dat in NAVO-verband zou moeten optreden en een territoriale organisatie die moest zorgen voor de beveiliging van het eigen grondgebied en de (logistieke) ondersteuning van het legerkorps. De genie bestond vanaf 1950 uit het 1e Regiment Genietroepen (Pioniers), het 2e Regiment Genietroepen (Pontonniers) en de Genieschool, waarna in 1952 nog een 3e Regiment Genietroepen werd opgericht, evenals de ABC-school als opvolger van de Militaire Gasschool. Het 3e regiment was echter een kort leven beschoren: het werd in 1958 samengevoegd met het 2e Regiment Genietroepen en op 1 januari 1972 werden het 1e en 2e Regiment Genietroepen samengevoegd tot het huidige Regiment Genietroepen.

Een van de problemen die in die periode speelde was het tekort aan (beroeps)officieren en -onderofficieren. Door de Tweede Wereldoorlog was de aanvulling van het beroepskader flink verstoord en het zou nog jaren duren voordat het evenwicht was hersteld. Beroepsofficieren en -onderofficieren vervulden destijds slechts 20 tot 25 procent van alle kaderfuncties. De rest van de functies moest worden gevuld door dienstplichtigen en reservisten. Desondanks vertoonde vooral het onderofficiersbestand nog grote gaten: bijna 40 procent van de functies was vacant.

1 Geciteerd in: Sven Maaskant e.a., *Sodeju! Het Regiment Genietroepen: 275 jaar geschiedenis* (Enschede, Boekengilde, 2023) 138-139.

De NAVO-verdedigingslinie schoof in de jaren 50 en 60 geleidelijk naar het oosten van Europa op. In eerste aanleg vormde de IJssel de linie waarachter het Nederlandse deel van de NAVO-verdediging was voorzien. De genie had daarvoor omvangrijke inundaties voorbereid. In 1958 verlegde de NAVO de verdediging naar de Weser en vijf jaar later naar de Elbe. De werkzaamheden van de genie waren tijdens de hele Koude Oorlog vooral gericht op het versterken van de verdediging met onder meer mijnevelden, brugvernielingen en veldversterkingen én op het openhouden van aanvoerroutes naar het operatiegebied. Voor die taken waren grote hoeveelheden mensen en (speciale) middelen nodig. Het overgrote deel van het personeel was dienstplichtig. Niet iedereen was 'paraat'. In vredetijd waren ongeveer 2500 genisten beschikbaar voor het legerkorps, een sterkte die in oorlogstijd opliep tot ruim 12.000 man. Zij waren volledig uitgerust voor het verdragend gevecht door gemechaniseerde gevechtseenheden met brugleggende tanks, mijnenleggers, genietanks, brugslagmaterieel, wegverhardingsmiddelen en veel ander materieel. Daarnaast

waren in oorlogstijd ruim 4000 genisten voorzien voor de territoriale organisatie.

De oprichting van 101 Geniegevechtsgroep was een mijlpaal in de naoorlogse geschiedenis van de genie. Van de gevechtsgroep maakten zowel legerkorps-geniebataljons als gespecialiseerde zelfstandige (materieelzware) compagnieën uit. Deze 'tweedeling' tussen personeelzware en materieelzware eenheden zou een belangrijk uitgangspunt van de genie-organisatie blijven. Naast de grotendeels parate 101 Geniegevechtsgroep werd ook de volledig mobilisabele 201 Geniegevechtsgroep opgericht. Al met al was het gros van de omvangrijke geniecapaciteit van het legerkorps mobilisabel. Het voorbereiden en stellen van inundaties in Nederland alsook het onderhoud van wegen en verzekeren van brugovergangen in met name Oost-Nederland kwam in 1960 in handen van een nieuwe genie-eenheid, de mobilisabele 480 Geniegevechtsgroep. Voor het geniewerk in de rest van Nederland was de geheel mobilisabele 460 Geniegevechtsgroep bestemd.

Tijdens de Koude Oorlog stond de bondgenootschappelijke verdediging centraal: door de genie geslagen bruggen maakten de snelle verplaatsing van eenheden mogelijk

FOTO BEELDBANK NIMH

In 1960 werd als tijdelijke maatregel aan elke brigade een infanteriepionierscompagnie toegevoegd om het zelfstandig optreden van de brigades mogelijk te maken. Vier jaar later deed een volwaardige geniecompagnie van een nieuw type zijn intrede bij de brigade: de pantsergeniecompagnie. Dat hing nauw samen met een andere belangrijke vernieuwing binnen de landmacht, namelijk de invoering van pantservoertuigen.

Tijdens de Koude Oorlog stond de voorbereiding van de bondgenootschappelijke verdediging steeds centraal. Maar ook voor humanitaire bijstand werden Nederlandse genisten ingezet, zoals in 1953 bij de Watersnoodramp. De eerste paar dagen na de ramp kreeg het evacueren van inwoners van de getroffen gebieden de hoogste prioriteit. Tegelijkertijd werd met man en macht geprobeerd de opmars van het water tot staan te brengen en de schade provisorisch te herstellen. Parate troepen en opleidingseenheden werkten daarbij zij aan zij in veelal geïmproviseerde verbanden. Naarmate in de loop van de tijd meer troepen, ook uit het buitenland, beschikbaar kwamen konden de genie-eenheden worden ingezet voor taken waar hun kennis, vaardigheden en ervaring het best tot hun recht kwamen. Zo slaagden zij erin met Baileybruggen een aantal belangrijke verbindingen te herstellen en op andere plaatsen bleek het varend materieel en de mechanische uitrusting van de genie onmisbaar in de strijd tegen het water.

Daarnaast nam de genie in internationaal verband deel aan vredesmacht, zoals UNIFIL in Libanon (1979-1985). Het geniepeloton dat deel uitmaakte van het Nederlandse bataljon (Dutchbat) bestond uit een dertigtal dienstplichtige korporaals en soldaten en vier kaderleden. De hoofdtak van dit peloton was het bewoonbaar en verder leefbaar maken van de verspreide locaties en posten van het bataljon. Daarbij hoorde ook de bouw van beschermende voorzieningen. Ook werden wegversperringen (roadblocks) gebouwd om het verkeer te controleren. Uiteindelijk zijn zijn de genisten in Libanon vooral ingezet voor constructiewerkzaamheden.

Tijdens de Koude Oorlog stond de voorbereiding van de bondgenootschappelijke verdediging steeds centraal

In de Koude Oorlog vond de genie ook tijd voor de ondersteuning van allerlei maatschappelijke doelen zoals de actie 'Open het Dorp' in 1965 en de jaarlijks terugkerende brugslag over de Maas voor de Vierdaagse van Nijmegen. De val van de Berlijnse Muur op 9 november 1989 luidde het eind van de Koude Oorlog in. voor de Nederlandse krijgsmacht en het Regiment Genietroepen brak een nieuw tijdperk met vergaande veranderingen aan.

De periode 1990-2001

Na het slechten van het IJzeren Gordijn stortte het communistische Oostblok als een kaartenhuis in elkaar. In 1990 kwam er een einde aan de splitsing van Duitsland en een jaar later hield het Warschaupact op te bestaan. De geopolitieke verhoudingen draaiden als een blad in de wind. Politici zagen hierin aanleiding het 'vredesdividend' te innen, wat neerkwam op forse bezuinigingen op de krijgsmacht. Met het einde van de Koude Oorlog leek het tijdperk van grootschalige gevechtsoperaties voorbij en kon een kleine, anders vormgegeven krijgsmacht waarvoor een nieuw bestaansrecht werd geformuleerd, volstaan. De tot in detail voorbereide taak op de Noord-Duitse laagvlakte maakte plaats voor nieuwe crisisbeheersingstaken buiten het NAVO-verdragsgebied. Deze koerswijziging luidde ook het einde van de dienstplicht in. Dienstplichtigen konden in

beginsel niet in het buitenland worden ingezet, maar er waren simpelweg ook niet meer zoveel militairen nodig. Begin jaren 90 schakelde de krijgsmacht daarom over op beroepsmilitairen en in 1997 schortte de regering de dienstplicht op. De eerste beroepssoldaten bij de genie (militairen Beroeps Bepaalde Tijd) legden op 7 mei 1993 de eed af op het regimentsvaandel en de laatste geniedienstplichtigen zwaaiden af op 2 juli 1996.

Uiteraard gingen de grote veranderingen niet aan de genieorganisatie voorbij. De sterkte ging in stappen terug van circa 2300 naar ruim 1000 genisten, allemaal beroepsmilitairen. Parallel aan deze inkrimping werd een beweging in gang gezet om de taken van de genie duidelijker te differentiëren. Voorheen was het gros van de genisten 'van alle markten thuis', maar na de Koude Oorlog kwamen er bijvoorbeeld specialistische constructie- en brugslagcompagnieën en een geniecompagnie voor de net opgerichte 11 Luchtmobiele Brigade. Die brigade, waarvan het personeel vanzelfsprekend ook de zware luchtmobiele training moest doorstaan, werkte met lichtere springstoffen, compact gereedschap en kleine bouwmaschinen.

Een grote verandering na 1990 was de veelvuldige operationele inzet van de krijgsmacht in het buitenland, waarin de genie steeds een cruciaal, relatief groot en zeer gevarieerd aandeel had. Een kleine, zeker niet uitputtende bloemlezing:

Humanitaire steun Koerden Irak (1991)

De Iraakse president Saddam Hoessein had de Koerden begin jaren 90 verdreven naar het berggebied tussen Irak en Turkije. De levensomstandigheden daar waren erbarmelijk en honderden vluchtelingen stierven door honger, dorst en kou. Onder leiding van de VS besloot de internationale gemeenschap tot de humanitaire operatie Provide Comfort, de bouw en bescherming van vluchtelingenkampen in een door coalitietroepen beveiligde zone in Noord-Irak. De Nederlandse regering besloot op 19 april 1991 dat Nederland daar een bijdrage aan zou leveren. Snelheid was geboden vanwege de erbarmelijke omstandigheden in het gebied. Op 27 april

vertrokken de kwartiermakers en in de eerste week van mei arriveerde het gros van de 600 genisten van 11 Geniehulpbataljon en 400 mariniers die voor de beveiliging moesten zorgen. Besloten was een zo veel mogelijk organieke eenheid te sturen omdat het bataljon zonder solide teamgeest nooit goed zou kunnen functioneren. Dankzij de ruimhartige vrijwillige aanmelding van dienstplichtigen kwam het bataljon snel op sterkte en hun intrinsieke motivatie - niemand kon hen verplichten te gaan - leverde een belangrijke bijdrage aan het succes van de missie. De missie eindigde op 31 mei 1991, na de bouw van drie kampen voor de huisvesting van 20.000 vluchtelingen elk.

Instructeurs en stafadviseurs in Cambodja, Angola en Mozambique (1992-2000)

Volgens schattingen lagen er in Cambodja begin jaren 90 ten minste 5 miljoen niet geruimde mijnen. De uitgezonden Nederlandse genisten moesten de Cambodjanen trainen in het zelf ruimen van de mijnen (train de trainer) en de *mine awareness* bij de bevolking stimuleren. Ook gaven genisten vanuit HQ UNTAC en in de provincies advies en droegen zij bij aan het herstel van het wegennet en bruggen en het slaan van waterputten. Ook in Angola en Mozambique waren Nederlandse genisten actief bij het opleiden van mijnopruimers en bevorderen van *mine awareness* van de bevolking.

Inzet in voormalig Joegoslavië (1992-1995)

De ondersteuning van het transportbataljon in voormalig Joegoslavië begin jaren 90 was vooral gericht op het opbouwen, beveiligen (schuil- onderkomens) en in stand houden van de twee uitvalsbases voor het bataljon (Busovaca en Santic). Soortgelijke geniewerkzaamheden werden ook uitgevoerd in Simin Han voor de daar gelegerde infanteriecompagnie. Het personeel - timmerlieden, elektriciens, loodgieters - en het materieel - betonmixers, speciekuipen en leidingen - typeerden deze inzet. Later werden zes *safe area's* voor de moslimbevolking ingericht, waarvan Srebrenica werd toegewezen aan Dutchbat. Een luchtmobiel geniepeloton en een genieconstructiecompagnie verleenden ook daar de zeer noodzakelijke geniesteun.

Een YPR 765 GN op volle snelheid in stoffig terrein tijdens de IFOR-missie in Bosnië 1996

FOTO BEELDBANK NIMH

Inzet in Kosovo (1999-2000)

In 1999 zond Nederland een geniehulpbataljon uit om de nood van de overwegend etnisch Albanese bevolking in Kosovo te lenigen. Na jaren van conflict waren de Serviërs op 9 juni 1999 accoord gegaan met een staakt het vuren en een gefaseerde terugtrekking van troepen uit Kosovo. Om daarop toe te zien werd de civiele missie UNMIK en de militaire missie KFOR geïnstalleerd. Het uit circa 900 militairen bestaande geniehulpbataljon arriveerde op 12 juli 1999 in het operatiegebied en bleef daar tot begin juni 2000. De verschrikkingen van de strijd in Kosovo maakten diepe indruk. Verkoolde lichamen in huizen, valstrikken met handgranaten in boomgaarden en verwoesting alom. Vooral buiten de steden bleek de schade groot. Dorpen waren veranderd in ruïnes, elektriciteit werkte veelal niet meer, drinkwater was nauwelijks voorhanden en de wegen lagen vol met mijnen en achtergebleven explosieven. Velen hadden huis en haard verlaten en de strenge wintermaanden doorgebracht in de bergen. De eerste tijd leverden militairen daarom vooral noodhulp. Om de terugkeer van vluchtelingen mogelijk te maken en met het oog

op de aankomende winter was het belangrijk zo veel mogelijk mensen een dak boven het hoofd te bieden. In samenwerking met civiele autoriteiten (Civil Military Cooperation), waaronder internationale hulpinstellingen, lokale bedrijven en de bevolking maakten genisten huizen wind- en waterdicht en checkten zij routes en kampplaatsen en maakten die mijnenvrij. Na enige tijd ontstond ruimte om naast noodhulp te starten met wederopbouwwerkzaamheden aan scholen, ziekenhuizen en de watervoorziening. Ook werden bruggen op belangrijke doorgaande routes hersteld.

De periode 2001-2023

De terreuraanslagen op 11 september 2001 in de VS door al-Qaida en de daaropvolgende internationale ontwikkelingen vormden ook een omslag in de aard van de Nederlandse militaire inzet. Na een tijdperk van vredesoperaties en humanitaire missies gingen uitzendingen naar Afghanistan en Irak zo'n vijftien jaar de boventoon voeren.

Genisten bouwen aan versterkingen in As Samawah, Irak, 2004

FOTO MCD, JENS GRIJPSTRA

Irak

In het verlengde van de Amerikaanse inval in Irak in het voorjaar van 2003 installeerde de VN daar een internationale troepenmacht, die de openbare orde moest bewaken en het land weer op de been moest helpen. Nederland leverde een versterkt infanteriebataljon dat in de provincie al-Muthanna onder Brits bevel kwam. Een mariniersbataljon vormde het hart van de eerste twee rotaties (SFIR 1 en 2), gevolgd door drie landmachtzware lichteningen. SFIR 1 ging op 31 juli 2003 van start. Een geniedetachment was al eerder ter plekke om de benodigde infrastructurele voorzieningen te realiseren. Op het hoogtepunt bestond het geniedetachment uit 175 militairen. Naast de constructiewerkzaamheden hielpen de genisten ook bij het garanderen van de *freedom of movement*. Kwetsbare punten op de hoofdwegen, zoals bruggen en duikers, werden gecontroleerd op IED's en

andere explosieven. De genisten leverden ook een essentiële bijdrage aan CIMIC-activiteiten van SFIR. Op basis van de input van een assessmentteam van zeven reserve-officieren van CIMIC-Group North werd voor volgende rotaties zo veel mogelijk info verzameld over lopende en mogelijk nieuwe CIMIC-projecten zoals elektriciteitsvoorzieningen, waterzuivering, riolering, fabrieken, scholen, ziekenhuizen, bruggen en spoorwegen. De opvolgende rotaties gingen met die informatie aan de slag. Eind april 2005 was SFIR 5 terug in Nederland en kwam er een eind aan de missie.

Afghanistan

Vanaf het eerste moment ondersteunde geniecapaciteit de inzet van Nederlandse eenheden in Afghanistan. Het zwaartepunt van de genie-inzet lag tussen 2006-2010, met een significante bijdrage aan de missie in het zuiden

van het land. De ruim 1700 leden van het regiment voerden zo'n 1750 langdurige en 320 kortdurende inzetten uit. Dat begon met de Deployment Taskforce Uruzgan (DTF), waarvan genisten het grootste deel uitmaakten. De DTF was belast met het voorbereiden van de komst van de Task Force Uruzgan (TFU) door het bouwen van twee kampementen (Kamp Holland en Kamp Hadrian) en een aantal faciliteiten in Kandahar. Tijdens het werk waren de omstandigheden meestal gevaarlijk, mede als gevolg van raketaanvallen, een vaak nog beperkte beveiliging en bescherming en de aanwezigheid van Afghaanse strijders in de directe nabijheid van de bouwlocatie. Toen de kampen klaar waren kon de TFU ontplooiën en met zijn operatie beginnen. In de loop van de operatie werden daarna nog diverse patrouilleposten gebouwd in veelal vergelijkbare omstandigheden.

Bij de gevechtsondersteuning van manoeuvre-eenheden waren vooral searchwerkzaamheden aan de orde: het traceren van (veelal geïmproviseerde) explosieven op doorgangsroutes en in gebouwen. Ook hier werkten genisten onder zware en gevaarlijke omstandigheden en was de fysieke en mentale belasting groot. Dat was ook het gevolg van de grote verantwoordelijkheid die zij droegen voor de veiligheid van hun collega's. De belasting werd ook veroorzaakt door het geringe aantal genisten in relatie tot de uit te voeren taken. Bij deze inzet sneuvelden sergeant der eerste klasse Martijn Rosier en soldaat der eerste klasse Jos ten Brinke. De joint Task Force Counter-IED (TF C-IED) onder commandant kolonel Joland Dubbeldam speelde een belangrijke rol bij het voorkomen van slachtoffers bij de Nederlandse missie in Zuid-Afghanistan. De eenheid inventariseerde en analyseerde zo veel mogelijk informatie over IED-vondsten en -aanslagen en ontwikkelde daaruit steeds betere opsporings- en beschermingsmethoden. Ook konden zij, daartoe gemandateerd, onorthodox snel en effectief voorzien in het benodigde materieel voor het traceren en veiligstellen van IED's.

Naast de uitvoering van hun reguliere taken hebben genisten, hoewel zij daar niet specifiek

voor waren opgeleid en deels daartoe gedwongen door de omstandigheden, in Uruzgan meegevochten met de infanterie. Ten slotte zijn genisten ook ingezet bij de Provincial Reconstruction Teams (PRT). Als lid van Operational Mentoring and Liaison Teams (OMLT) en als lid van de TF C-IED en hebben daarmee eveneens een belangrijke bijdrage geleverd aan de Nederlandse missie in Zuid-Afghanistan. Als lid van een OMLT sneuvelde de genist sergentsmajoor Mark Leijssen. Voor de dappere inzet in Afghanistan is aan het Regiment Genietroepen het vaandelopschrift 'Zuid-Afghanistan 2006-2010' toegekend.

Nationale operaties

In Nederland werkt de genie mee aan het openhouden van aan- en afvoerwegen en het realiseren van voorzieningen voor geallieerden. Dat gebeurt onder de paraplu van Host Nation Support. Daarnaast kennen genie-eenheden ook inzet bij nationale crisissituaties en rampen, waaronder het bestrijden van grote bosbranden, het helpen bij hoog water en overstromingen en het verlenen van hulp in overzeese gebiedsdelen, zoals in Sint-Maarten, waar in 2017 de orkaan Irma huishield.

Wake-up call

25 jaar na de val van de Berlijnse Muur kondigden zich de voortekenen aan van een nieuwe Koude Oorlog. Landen die afhankelijk waren van olie en gas uit Rusland en handel dreven met dat land wilden dat eerst niet inzien. De Russische annexatie van de Krim in 2014, het faciliteren van pro-Russische separatisten die een (burger)oorlog in de Donbas begonnen, het neerschieten van de MH17 en uiteindelijk de grootscheepse invasie van Oekraïne in 2022 brachten de Russische agressie dichtbij. Het Westen reageerde met sancties en grootschalige militaire steun. Direct ingrijpen was, net zoals in de Koude Oorlog, te riskant en zou het financieel-economisch belang te zeer schaden. In aanvulling op deze maatregelen versterkte de NAVO al in 2017 fors haar paraatheid aan de oostflank met de enhanced Forward Presence (eFP).

Beroepsgenisten en gemilitariseerde bouwers met materieel van de firma Snijders bouwen in 2022 een militaire basis voor eFP-eenheden in Cincu, Roemenië

Tegen veler verwachting in – zeker ook van president Vladimir Poetin – liepen de Russen Oekraïne niet onder de voet. De Oekraïeners verzetten zich met hand en tand, financieel en met militaire middelen stevig bijgestaan door het Westen. De NAVO ontplooidde in reactie op de Russische inval battlegroups in Bulgarije, Hongarije, Roemenië en Slowakije. In het Roemeense Cincu bouwden Nederlandse genisten, versterkt met reservisten en materieel

van een civiele firma, een nieuw kamp voor de daar gepositioneerde battlegroup.

De periode waarin het leeuwendeel van de genie-inspanningen gericht was op stabilisatie en wederopbouw is voorlopig voorbij. *War-fighting*, en alle kennis en vaardigheden die daarvoor nodig zijn, is weer *top of mind*. Het belang van de genie daarbij blijkt uit de groei van het regiment, althans wat betreft het aantal

eenheden en functies: het daadwerkelijk vullen van die functies is en blijft een grote uitdaging. Tekorten aan geniepersoneel zijn nog steeds aan de orde, ook omdat aannemers in de bouw een grote behoefte hebben aan zulke specialisten. Daarom is met het programma Total Force Genie succesvol ingestoken op een intensieve samenwerking tussen de genie en het bedrijfsleven, zodat, als het er op aankomt, de genie kan beschikken over voldoende, gemotiveerde en van

het juiste materieel voorziene genisten. Het bedrijfsleven kan op zijn beurt in rustiger tijden profiteren van opgeleide, goed getrainde en uit het juiste hout gesneden genisten.

De toekomst zal uitwijzen hoe het afloopt met Oekraïne en de relatie tussen Rusland en de NAVO. Dat het Regiment Genietroepen in alle gevallen klaarstaat is geen vraag, maar een *conditio sine qua non*. ■

Gaza-oorlog

Frans Matser

Over Oekraïne is de afgelopen anderhalf jaar veel geschreven. Ook door mij. Het is een afschuwelijke en onmenselijke oorlog, maar conceptueel ook een relatief eenvoudig conflict als je kijkt naar de vraag agressor-slachtoffer. Het conflict rond de Gazastrook is net zo bloedig en onmenselijk, maar met betrekking tot de vraag wie goed of fout is van een complexere orde.

Op een willekeurige Nederlandse kazerne is een willekeurige kapitein met een groep willekeurige soldaten kort voor de jaarwisseling de week aan het afsluiten. Dat zou ongeveer als volgt kunnen gaan:

‘Dames en heren, het is alweer vrijdag het laatste uur van de ochtend. Vanmiddag nog een beetje onderhoud en dan kunnen jullie voor het kerstverlof naar huis. Het is dus weer tijd voor onze wekelijkse evaluatie. Zijn er nog op- of aanmerkingen over het programma van deze week, of vragen over wat er in januari op het lesrooster staat? Er is ook ruimte voor andere vragen, behalve mijn pincode. Ja, Jansen, zeg het maar.’

‘Kapitein, moeten we het niet eens over het Palestijns-Israëliëse conflict hebben? Daar staan de kranten tenslotte al maanden vol mee. Je ziet de verschrikkelijkste beelden op tv. Ik bedoel, hoe zit dat nu precies, wie heeft er gelijk en kunnen wij er hier in Nederland ook mee te maken krijgen?’

‘Ik vind dat een lastige vraag korporaal. Ik denk niet dat wij – de Nederlandse krijgsmacht – daar direct iets mee te maken zullen krijgen. Maar zoals jullie niet ontgaan zal zijn, heeft de Nederlandse maatschappij er natuurlijk al wel volop mee te maken. Ik vind het lastig om daar iets verstandigs over te zeggen zonder dat iemand zich beledigd voelt of gediscrimineerd. De Nederlandse bevolking lijkt momenteel verdeeld in twee kampen. Het ene kamp vertaalt elke kritiek op Israël in antisemitisme. Het andere kamp doet elke kritiek op de Palestijnen af als steun aan een fascistische dictatuur. Dus wat ik ook zeg en hoe genuanceerd ik het ook probeer te brengen, dat geeft altijd gedoe. Beide partijen voeren daarnaast een niet te controleren propaganda-oorlog. Dat inspireert voor- en tegenstanders tot demonstraties en die demonstraties eindigen steevast in het verketteren van de ander. Dus ik doe er het liefst het zwijgen toe. Jij wilde nog wat zeggen, De Vries?’

‘Ja, kapitein, ik begrijp u wel. Om daar iets van te vinden is bloedlink. Beide partijen horen alleen wat ze horen willen en zijn alleen maar bezig om goedbedoelde nuances expres verkeerd uit te leggen en daarna bakken vol gal en haatmails uit te storten over iedereen die zich, zelfs met de beste bedoelingen, in de discussie mengt. Als je pech hebt komen sympathisanten van beide partijen je ramen ook nog ingooien, of je bedreigen met een mes of erger.’

‘Ja, kapitein, ik hoorde laatst een historicus op de radio uitleggen hoe het zo was gekomen. Maar daar kon ik al snel geen touw meer aan vastknopen. Beide partijen kunnen kennelijk met ongeveer evenveel recht aanspraak maken op het wonen in hetzelfde stukje land.’

‘Ja, ik zag laatst een jurist op televisie en die kwam er ook niet uit. Wat Hamas en andere bewegingen doen is natuurlijk schandalig en in strijd met elke conventie, maar wat de Israëliëse regeringen doen met de Palestijnse bevolking is ook al jarenlang strijdig met het volkenrecht. Iemand zij toen: ‘in beide gevallen leidt actie tot reactie’ en toen waren de poppen helemaal aan het dansen en was iedereen boos op elkaar.’

‘Dames en heren, niet allemaal door elkaar. Mij is vooral een antropoloog bijgebleven die op de radio vertelde dat de Palestijnse kinderen met de moedermelk de haat voor Joden binnen krijgen gegoten en dat veel gelovige Israëliërs hun kinderen opvoeden in de overtuiging dat elke steen in het beloofde land hen door God persoonlijk beloofd is en dat de Palestijnen en de Arabieren in het land een soort tweederangs burgers zijn, waar je geen rekening mee hoeft te houden. Dus ik weet niet hoe dat ooit goed moet komen.’

‘Maar kapitein, zijn er dan helemaal geen invalshoeken voor dit conflict waaraan ik me een beetje kan vasthouden?’

‘Mij schiet alleen een *onliner* van Golda Meir te binnen. Die schijnt ooit gezegd te hebben: ‘Als de Arabieren de wapens neerleggen is er morgen vrede in het Midden-Oosten, als de Israëliërs de wapens neer leggen is er morgen geen Israël meer’. Ik vrees dat daar wel een kern van waarheid inzit.’

‘Sorry, kapitein, maar wie is Golda Meir?’

‘Golda Meir, Jansen, is al lang dood, maar was lang geleden de premier van Israël. In de jaren 70 of zo. Er is nog niet zo lang geleden zelfs een film over haar gemaakt. Ze was een beetje de mentor van Yitzhak Rabin, die haar als premier

opvolgde en later, in de jaren 90, probeerde tot een vreedzame oplossing van het Palestijns-Israëliëse conflict te komen.’

‘Hebben die Rabin en de Palestijnse leider Yasser Arafat daar niet de Nobelprijs voor de Vrede voor gekregen, kapitein?’

‘Dat klopt, De Vries.’

‘Maar dat heeft blijkbaar niet erg lang gewerkt?’

‘Nee, kort daarna is Rabin vermoord.’

‘Ah, door de Palestijnen zeker?’

‘Dat zou je denken, maar nee. Door een fundamentalistische Israëliër. Die vond een oplossing waarbij de Palestijnen ook een stukje van het land zouden krijgen niet acceptabel.’

‘Oei, en toen was het vredesproces zeker naar de gallemiezen?’

‘Inderdaad.’

‘Maar die huidige premier, die Netanyahu, dat lijkt me bepaald geen type van onderhandelen en praten met de Palestijnen?’

‘Nee, De Vries, net zo min als de leiders van Hamas en de meeste andere Palestijnse en Arabische leiders met Israël willen overleggen.’

‘Kapitein, sorry dat ik het zeg, maar als ik dat allemaal zo hoor dan vrees ik dat het in geen honderd jaar goedkomt en wij hier vóór de lunch ook geen oplossing voor verzinnen.’

‘Korporaal Jansen, daar heb je vrees ik gelijk in. Maar ik heb er al veel meer over gezegd dan ik kwijt wilde. Laten we erover ophouden en naar het lesrooster van de volgende week kijken, daar valt hopelijk wel iets over te zeggen zonder dat er doden vallen. Niets? Oké dames en heren, dan is het nu tijd om te gaan lunchen. Wat je van het Gazaconflict vindt moet je zelf weten, maar als je een fijne kerstvakantie wilt: post je mening niet op sociale media! Smakelijk eten...’ ■

‘De wereldvrede en het zondenregister van engelachtige publieke opinies’

Eind november overleed Henry Kissinger op 100-jarige leeftijd. De misschien wel machtigste minister van Buitenlandse Zaken uit de Amerikaanse geschiedenis kon rekenen op zowel bewonderaars als hevige kritiek, soms kreeg hij zelfs het etiket oorlogsmisdadiger. Eerst als national security adviser en daarna als minister onder Richard Nixon en Gerald Ford drukte de zelfbenoemde realist een groot stempel op de wereldpolitiek. Hij kreeg – al dan niet terecht – een Nobelprijs voor de Vrede voor zijn rol in het beëindigen van de Vietnamoorlog. Een ander belangrijk wapenfeit van Kissinger is de toenadering van de VS onder

president Nixon tot China, een diplomatieke opening die de weg plaveide voor de Amerikaanse ‘winst’ van de Koude Oorlog.

In het archief van de *Militaire Spectator* komt de controversiële Kissinger veelvuldig voor. Journalist J.R. Evenhuis schreef in 1983 bijvoorbeeld een uitgebreid essay waarin hij Kissinger min of meer verdedigde.¹ Kissinger had op dat moment, dus ruim veertig jaar geleden, volumineuze memoires gepubliceerd (in drie dikke delen) over zijn tijd in de regering. Evenhuis gebruikte het tweede deel, *Years of Upheaval*, in zijn essay over de rol van de Ameri-

Henry Kissinger

FOTO: GERALD R. FORD SCHOOL OF PUBLIC POLICY

FOTO ANEFO

Henry Kissinger bezoekt premier Joop den Uyl in het Catshuis, 1976

kaanse publieke opinie in de buitenlandpolitiek van de VS.

Moderne thema's passeren de revue: desinformatie, de veronderstelde liberale inslag van de mainstream media, en de strijd om het 'beste' narratief. Waarheden dringen moeilijk door, 'niet slechts in dictatuurstaten maar ook in democratieën waar de media een grote rol spelen', aldus Evenhuis. 'Het is bijna onmogelijk geworden verkeerde interpretaties van die media, wanneer zij eenmaal de ronde hebben gedaan, weer recht te zetten.' Als voorbeeld haalt de auteur de Amerikaanse bombardementen op Cambodja aan. Volgens hem, zich beroepend op de memoires van Kissinger, 'werden de feiten compleet omgedraaid' door de media.

'Vietnam' is in het relaas van Evenhuis het breekpunt tussen twee tijdperken: een 'waarin een Amerikaanse publieke opinie vrij onbekommerd een "mening" kon hebben over nagenoeg alles wat zich in een grote wereld voltrok', en het huidige atoomtijdperk. De media komen er slecht van af: 'Lag het nu werkelijk uitsluitend aan een 'slecht' Pentagon dat Amerikaanse troepen zich in Vietnam hadden geëngageerd? En lag het aan een engelachtige publieke opinie dat die interventie werd beëindigd?' De auteur

haalt een citaat aan van schrijver Michael Arlen: 'Television helped get us out of Vietnam, but it also helped march us in.'

Terugkomend bij Kissinger beschrijft Evenhuis diens sombere boodschap in *Years of Upheaval* voor het vervolg van de Amerikaanse buitenlandpolitiek. 'Volgens Henry Kissinger is het "overwhelming problem of our age" hoe wij een nucleaire oorlog kunnen vermijden zonder voor nucleaire chantage te bezwijken en hoe wij het verlangen naar vrede ervan kunnen weerhouden in "appeasement" over te gaan.' In zijn boek stelde Kissinger dat er in de VS sprake is van een tweezijdig idealisme, een liberale en een conservatieve variant. Maar de liberale, noch de conservatieve stroming zal volledig succesvol de vrede kunnen bewaren: 'De liberale school zal altijd van een politiek van afschrikking vrezend dat zij in essentie een politiek van confrontatie is', en 'de conservatieve school zal in elke coëxistentiepolitiek al gauw een pact met de duivel zien'. De afkeer van idealisme heeft de realist pur sang Kissinger sindsdien altijd volgehouden. ■

1 J.R. Evenhuis, 'De wereldvrede en het zondenregister van engelachtige publieke opinies', *Militaire Spectator* 152 (1983) (10) 470-478.

Diensten met geheimen

Hoe de AIVD en MIVD Nederland veilig houden

Door Willemijn Aerdts

Amsterdam (Ambo|Anthos) 2023

251 blz.

ISBN 9789026354120

€ 23,-

Het recent verschenen boek *Diensten met geheimen* van Willemijn Aerdts, over het werk van de AIVD en MIVD, is de laatste toevoeging aan de groeiende Nederlandse literatuur over inlichtingendiensten. Eerdere publicaties zijn vooral historisch gericht en zijn (deels) gebaseerd op onderzoek in voorheen geheime archieven.¹ Ook verschenen er boeken met een actuelere insteek. Het handboek *Data en dreiging* van Bob de Graaff geeft de lezer een algemene introductie op inlichtingen binnen een democratie.² En in zijn boek *Het is oorlog maar niemand die het ziet* heeft onderzoeksjournalist Huib Modderkolk als doel de Nederlander bewust te maken van de complexe strijd in het digitale domein, de impact van nieuwe technologie en de kwetsbaarheid van onze samenleving.³

Net als voor Modderkolk geldt ook voor Aerdts dat bij het schrijven over inlichtingendiensten het hebben van de 'juiste contacten' belangrijk is. Ontwikkelingen kunnen zo ook vanuit een *insider*-perspectief worden geduid. Naast open bronnen als nieuwsberichten, jaarverslagen, (toezichts)rapporten, en uitspraken van de rechtbank, is *Diensten met*

geheimen dan ook gebaseerd op verschillende gesprekken. Met collega-wetenschappers, maar ook 'een groot aantal mensen dat de diensten nog veel beter kent dan ik' en van wie de namen niet genoemd kunnen worden (blz. 223). Het is niet ondenkbaar dat zulke gesprekken ook vanuit de leiding van beide diensten op goedkeuring kunnen rekenen. Er is bij de diensten namelijk een duidelijke trend waar te nemen naar meer openheid en dialoog, bijvoorbeeld door meer optredens van de leiding op televisie, het geven van interviews, gastcolleges aan universiteiten, of het organiseren van een speciaal openbaar symposium op de Campus Den Haag van de Universiteit Leiden.⁴ Ook de presentatie van het jaarverslag wordt in het boek genoemd als een uitgelezen kans voor AIVD-analisten om de uitgenodigde wetenschappers 'van zo accuraat mogelijke informatie te voorzien' (blz. 15). In een democratie is deze transparantie heel wenselijk. Het verhaal vanuit het perspectief van de diensten mag – of moet – zeker verteld worden. Een ondertitel als 'Hoe de AIVD en MIVD Nederland veilig houden' roept wel de vraag op in hoeverre het boek ook kritisch is op de diensten.

Breed overzicht en oproep

Aerdts beschrijft in haar boek compact onder andere de geschiedenis (hoofdstuk 1), werkwijze (hoofdstuk 2 en 3), taakvelden (hoofdstuk 4), dilemma's (hoofdstuk 5) en toekomst (hoofdstuk 6) van de Nederlandse diensten. In aparte kaders vult ze de tekst aan met sprekende historische en recente voorbeelden. Al met al worden de belangrijkste aspecten van inlichtingen helder besproken en geeft het boek zo een breed overzicht. Het is daarmee ook vooral bedoeld voor een publiek dat nog niet erg bekend is met de wereld van inlichtingen, zoals studenten of geïnteresseerde burgers. Tegen de achtergrond van de stevige maatschappelijke discussie over de 'sleeperwet' (de Wiv 2017) van de afgelopen jaren, hoopt Aerdts de 'vooroordelen die je misschien had over het werk van de diensten' in dit boek te kunnen ontkrachten (blz. 23). Als lezer hoeft je niet bang te zijn, omdat de diensten hoogstwaarschijnlijk de interesse niet hebben, geen belang, maar ook de capaciteit niet, om je te volgen (blz. 13).

Wat opvalt is de persoonlijke schrijfstijl en de gedrevenheid van de auteur. Vanaf het begin neemt Aerdts de lezer mee in de verschillende invalshoeken van waaruit ze de diensten zelf leerde kennen: als betrokkene bij veiligheidsonderzoeken, medewerker van het ministerie van Buitenlandse Zaken en als onderzoeker en docent aan de Universiteit Leiden. Interessant is ook de aankondiging van een nieuwe rol op de achterkant van het boek: lid van de Eerste Kamer voor D66 (inmiddels verkozen en geïnstalleerd). Dat is niet onbelangrijk in een periode waarin de inlichtingenwet wordt herzien en het proces

voor een tijdelijke wet cyberoperaties loopt.

Naast een laagdrempelige introductie over het werk van de Nederlandse inlichtingendiensten is het boek ook vooral een oproep. ‘We kunnen ons niet permitteren om naïef te zijn als het gaat om de kwetsbaarheid van onze democratische rechtsorde voor bijvoorbeeld ondermijning of spionage. Ik hoop dat het me met dit boek gelukt is om je dát mee te geven’ (blz. 217). Aerdts benadrukt ook dat we ‘van geluk mogen spreken’ dat we goede inlichtingendiensten hebben, omdat we een paar keer ‘door het oog van de naald zijn gekropen’ als het om aanslagen gaat (blz. 219). En als wetenschapper voelt ze zich ‘geroepen om andere wetenschappers bewust te maken van de risico’s die onze kennisinstellingen lopen’ (blz. 221). In vergelijking met de eerder genoemde boeken over de Nederlandse diensten of inlichtingen in het algemeen heeft dit boek dus duidelijk een andere stijl en insteek.

Door de grote verscheidenheid aan voorbeelden en referenties krijgt de lezer een levendig overzicht van het inlichtingendomein. Wel worden voorbeelden soms vooral gebruikt om één specifiek punt te maken. Er is wat minder ruimte voor verdere nuance of reflectie, wat dan bij verwijzingen naar gevoelige periodes in de (inlichtingen)geschiedenis wat meer opvalt. Het is bijvoorbeeld de vraag of, zoals wordt gesteld, de val van Srebrenica wellicht had kunnen worden voorkomen als er wel inzicht was geweest in de intenties van Karadzic en Mladic, of de eerste tekenen van troepenverplaatsingen wel waren waargenomen (blz. 14). Het achterhalen van (veranderende) intenties is bijzonder lastig, en

daarnaast was de (nationale en internationale) operationele context voor Dutchbat erg complex.⁵ Het punt dat beschikken over de juiste inlichtingen van groot belang is, is op zichzelf wel helder. Een ander voorbeeld is hoe Aerdts gekleurde Amerikaanse inlichtingen over Irak in 2003 kort noemt als illustratie van het begrip politisering (blz. 89), en Curveball gebruikt als voorbeeld bij het onderwerp analyse en bronkritiek (blz. 98-99). Juist in een boek over de Nederlandse diensten was het interessant geweest meer inhoudelijk in te gaan op de Nederlandse besluitvorming in die tijd, en de opstelling van de diensten.⁶ Het rapport van de commissie-Davids noemt Aerdts nu alleen kort (blz. 178).

Context

Ook het vaker schetsen van meer context bij voorbeelden kan nuttig zijn. Het illustreert de complexe omstandigheden en onzekerheid waarmee de diensten werken. Zo haalt Aerdts AIVD-ambtsberichten in 2019 over het Haga Lyceum aan als voorbeeld van het ondersteunen van andere overheidsinstellingen (blz. 18), maar gaat zij niet in op een CTIVD-rapport over deze in de media veel bediscussieerde gegevens-

verstrekking. In het CTIVD-rapport bleef weliswaar de strekking van de berichten overeind, maar er was wel kritiek op de onderbouwing van enkele beeldbepalende passages.⁷ Ter illustratie van het begrip Signals Intelligence (SIGINT) vertelt Aerdts hoe de MIVD in 2011-2012 op basis van metadata van onderschepte telefoongesprekken in Somalië een piratennetwerk in kaart kon brengen (blz. 77). De rechtszaak die Liesbeth Zegveld in de jaren erna aanspande tegen de Nederlandse staat voor het bijdragen aan Amerikaanse targeting in Somalië en de maatschappelijke discussie daarover blijven echter onvermeld. De Nederlandse bijdrage aan een All Source Information Fusion Unit (ASIFU) van de VN-missie in Mali in 2014-2018 omschrijft de auteur als zeer waardevol voor de missie (blz. 151), maar over problemen en knelpunten waarover in andere literatuur wordt gesproken (of de reden waarom ASIFU uiteindelijk is samengevoegd met de reguliere inlichtingenstructuur binnen de missie) zegt zij niets.⁸

In hoofdstuk 5 staan wel meer verschillende dilemma’s centraal die bij inlichtingen kunnen spelen,

- 1 Bob de Graaff en Cees Wiebes, *Villa Maarheezee. De geschiedenis van de inlichtingendienst buitenland* (Den Haag, SDU, 1999); Dick Engelen, *Frontdienst. De BVD in de Koude Oorlog* (Grave, Dedicon, 2007); Constant Hijzen, *Vrijandbeelden. De Veiligheidsdiensten en de democratie, 1912-1992* (Amsterdam, Boom, 2016); Cees Wiebes, *Samen met de CIA. Operaties achter het IJzeren Gordijn* (Amsterdam, Boom, 2016); Bob de Graaff, *Ongekend en Onderscheidend. De geheime geschiedenis van de MIVD* (Amsterdam, Boom, 2022).
- 2 Bob de Graaff, *Data en dreiging. Stap in de wereld van Intelligence* (Amsterdam, Boom, 2019).
- 3 Huib Modderkolk, *Het is oorlog maar niemand die het ziet* (Amsterdam, Podium, 2019).
- 4 Ministerie van Defensie, *Fog of war 2.0. 20 jaar MIVD* (seminar MIVD, Den Haag, 23 juni 2022). Zie: https://www.youtube.com/watch?v=_C0jgTqQQjw.
- 5 De Graaff, *Ongekend en Onderscheidend*, 266-296.
- 6 Zie bijvoorbeeld Bob de Graaff, ‘Inlichtingen- en veiligheidsdiensten als schaamlap’, *Openbaar Bestuur*, 20:4 (2010) 24-32.
- 7 CTIVD Toezichtsrapport nr. 67 over de gegevensverstrekking door de AIVD over het Cornelius Haga Lyceum, 6 december 2019. Zie: <https://www.ctivd.nl/documenten/rapporten/2019/12/06/index>.
- 8 Zie bijvoorbeeld Sebastiaan Rietjens en Erik de Waard, ‘UN Peacekeeping Intelligence, The ASIFU Experiment’, *International Journal of Intelligence and Counterintelligence*, 30:3 (2017) 532-556.

bijvoorbeeld over het spanningsveld dat kan bestaan tussen inlichtingen en opsporing, de omgang met strafbare feiten en de keuze wel of niet over te gaan tot interventie (blz. 192-193). Of de noodzaak om met steeds meer verschillende nationale en internationale partners samen te werken. Daarbij kan de overheid ook fouten maken. Zo maakten advocaten van terrorismeverdachten die in september 2018 waren opgepakt in Arnhem en Weert succesvol bezwaar tegen de manier waarop infiltranten (door de wijze van contact onderhouden) aan niet-toegestane beïnvloeding deden (blz. 192). En elders in het boek merkt Aerdts bij de suggestie om diensten een grotere rol te geven bij criminaliteitsbestrijding op hoe dergelijke BVD-activiteiten in het verleden ‘geen onverdeeld succes’ waren (blz. 206).

Sociaal contract

Belangrijk thema in het boek is het ‘sociaal contract’ tussen burger en staat. Dit legitimeert de bijzondere bevoegdheden van de diensten en stelt tegelijkertijd eisen en waarborgen om de balans te bewaken met fundamentele rechten. Aerdts legt het bredere spectrum aan toezichtorganisaties en evaluatiecommissies uit en benadrukt het belang van goed toezicht. Maar zij zet dit ook af tegen de grote impact die al deze eisen hebben op de slagkracht en

effectiviteit van de diensten. Verder geeft zij aan hoe openbare toezicht-rapporten veel inzicht geven in het werk van de diensten en zo beperkend kunnen werken op bijvoorbeeld de noodzakelijke internationale samenwerking en vertelt hoe Bits of Freedom via een mogelijk oneigenlijke ‘u-bocht’-constructie bindend advies van de CTIVD-afdeling Klachtbehandeling afdwong (blz. 186). Transparantie (waar mogelijk) is noodzakelijk in een democratie, maar soms hadden de diensten zaken liever geheim gehouden, zo stelt Aerdts (blz. 188). Het zijn momenten in het boek waarop de auteur de anonieme gesprekken laat doorklinken.

Het laatste inhoudelijke hoofdstuk over de toekomst gaat in op de veranderende wereld waarin corona en de oorlog in Oekraïne voor een ander veiligheidsbesef zorgden in Nederland: nieuwe rollen worden besproken en de positie van de diensten in de maatschappij kan schuiven. Aerdts gaat ook in op nieuwe technologische ontwikkelingen. De conclusie van het boek is deels een waarschuwing en een oproep: spionage door China en andere landen vindt plaats en terrorisme en extremisme zullen niet verdwijnen. Deze niet-aflatende dreigingen laten zien hoe cruciaal het is dat de diensten hun werk goed kunnen blijven doen. Ook de politiek-bestuurlijke omgeving en

lopende wetstrajecten hebben grote invloed. Het is daarom voor de diensten belangrijk om zoveel mogelijk uitleg te geven en open te zijn waar dat kan. Aerdts: ‘gelukkig zijn er maatschappelijke organisaties en journalisten die de diensten heel kritisch volgen’ (blz. 220). Maar ten slotte, zegt ze, moet ook de burger zelf niet naïef zijn. We geven grote bedrijven als Google toestemming om onze data op te slaan, ‘maar wees o wees’ als de overheid de diensten die bevoegdheid wil geven in het kader van het landsbelang, dan is er weerstand (blz. 222).

Vanwege Aerdts’ vlotte en persoonlijke schrijfstijl waant de lezer zich soms op een prettige manier in de collegebanken. Zeker voor studenten of andere geïnteresseerden is het boek dan ook een laagdrempelige introductie in de wereld van de inlichtingendiensten. Door de lezer af en toe mee te nemen naar het perspectief van degene die afluistert – ‘wat doe je?’ (blz. 169) – maakt Aerdts het werk beter voorstelbaar en nuanceert zij eventuele misvattingen. Aerdts is er transparant over dat ze dit perspectief meer naar voren wil brengen. Binnen het bredere palet van Nederlandse inlichtingenliteratuur is *Diensten met geheimen* daarom een aanvulling met een duidelijke eigen signatuur. ■

Dr. Peter de Werd, Nederlandse Defensie Academie

SIGNALERINGEN

Sodeju!

Het Regiment Genietroepen: 275 jaar geschiedenis

Door Sven Maaskant e.a.

Enschede (Boekengilde) 2023

306 blz.

ISBN 9789070677589

€ 29,90

De genie bestaat 275 jaar en in *Sodeju!* gaan Sven Maaskant, Ismail Boutaleb, Rogier Koedijk en Rolf de Winter in op de geschiedenis van het regiment. Zij behandelen onder meer de rol van genisten tijdens de veldtochten onder Napoleon, de militaire uitvindingen en innovaties in de 19e eeuw, mei 1940, Indonesië, de dienstplicht tijdens de Koude Oorlog en het operationele geniewerk in voormalig Joegoslavië, Irak en Afghanistan. Ook de inzet van genisten bij natuurrampen, vluchtelingencrises en nationale operaties komt aan de orde. *Sodeju!* illustreert dat de genie door vakkennis en een scala aan materieel een belangrijke schakel in de krijgsmacht is geworden.

The Bosniaks

Nationhood After Genocide

Door Jasmin Mujanovic

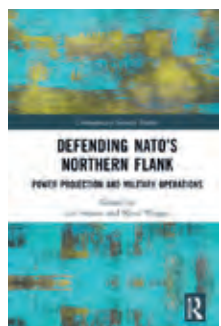
Londen (Hurst) 2023

240 blz.

ISBN 9781805260462

€ 31,-

In Bosnië-Herzegovina zijn de etnische Bosniaken voor het eerst in de meerderheid, maar hun onder de Dayton-Akkoorden gecreëerde staat dreigt continu te bezwijken aan de druk die de Bosnische Serviërs, Servië en Rusland uitoefenen. Jasmin Mujanovic, die als politicoloog veel publiceert over Zuidoost-Europa, waarschuwt in *The Bosniaks* dat de instabiliteit in Bosnië de hele regio kan meesleuren in een nieuw conflict. In zijn boek analyseert Mujanovic de politieke identiteit van de Bosniaken en de evolutie van een religieuze naar een overwegend seculiere staat. Hij kijkt tevens naar demografische trends en de verwerking van de genocide van de jaren 90 in het volksnarratief.

Defending NATO's Northern Flank

Power Projection and Military Operations

Door Lon Strauss en Njord Wegge (red.)

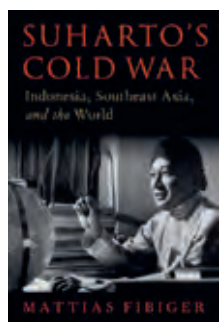
Londen (Routledge) 2023

310 blz.

ISBN 9781032381930

€ 110,-

Wat betekent de toetreding van Finland en Zweden tot de NAVO voor de verdediging van het Arctische gebied en het noorden van de Atlantische Oceaan? Dat is een van de actuele vragen die auteurs stellen in de bundel *Defending NATO's Northern Flank*. Door de Russische invasie van Oekraïne in 2022 zijn de geopolitieke spanningen opgelopen en is de focus ook verlegd naar de noordflank, waar de Russische Noordelijke Vloot actief is, naast land- en luchtmacht. De auteurs focussen op ontwikkelingen in westerse militaire strategieën, capaciteiten, doctrines en operationele concepten om de strategische uitdagingen en kansen te kunnen plaatsen.

Suharto's Cold War

Indonesia, Southeast Asia, and the World

Door Mattias Fibiger

New York (Oxford University Press) 2023

368 blz.

ISBN 9780197667224

€ 27,-

Op basis van nog niet eerder gebruikte bronnen in Indonesische en andere archieven reconstrueert de historicus Mattias Fibiger in *Suharto's Cold War* de politiek van de Indonesische leider op nationaal, regionaal en internationaal niveau. Nadat hij in 1965 als generaal de facto de macht in handen had gekregen liet Soeharto honderdduizenden politieke tegenstanders vermoorden. Soeharto werd een belangrijke bondgenoot van de Verenigde Staten in de strijd tegen het communisme in de regio, waar hij gelijkgezinde dictators actief steunde. Fibiger onderzoekt welke allianties Soeharto aanging om aan buitenlands kapitaal te komen en de strijdkrachten te versterken.

REGIMENT
GENIETROEPEN

275
JAAR

